

14e jaargang no. 1
15 maart 1995

Gildebrief

Op 1 februari startte de restauratie van de molens van de Zes Wielen bij Alkmaar.

VRIJWILLIGE
MOLENAARS
HET GILDE VAN

HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS

DE GILDEBRIEF ISSN: 1381.9151
Verenigingsorgaan van het Gilde van Vrijwillige Molenaars. Verschijnt 4x per jaar.
Oplage 1600 exemplaren.

Redactie: G.J. Pouw, D.J. Braay, J.P. Kurver en P. de Moes

Redactie-adres: Het Gilde van Vrijwillige Molenaars
p/a Zwarteweg 70, 1412 GE Naarden

Secretariaat: Het Gilde van Vrijwillige Molenaars
Nieuwe Bussummerweg 92, 1272 CK Huizen,
tel. 02152-51695

Postgirorekening: 2144780 t.n.v.:
Het Gilde van Vrijwillige Molenaars, Naarden

BESTUUR

Voorzitter: Dick-Jan Braay,
De Omloop 18, 1566 GW Assendelft
tel. 02987-5763

Secretaris: Boudewijn van Weel,
Nw. Bussummerweg 92, 1272 CK Huizen,
tel. 02152-51695

Penningmeester: Gerard Barendse,
Beatrixstraat 79, 2685 BH Poeldijk, tel. 01749-45580.

Examencoördinator: Jan Spruit,
Molenviergang 8, 2761 BK Zevenhuizen,
tel. 01802-2613

ADVERTENTIES

Voor bedrijven of instellingen, die materialen en/of diensten aanbieden welke direct of indirect te maken hebben met de molens, staat de mogelijkheid open te adverteren.
Advertentietarieven op aanvraag.

Plaatsing van artikelen van niet-redacteuren behoeft niet te betekenen, dat de vermelde meningen of gegevens het inzicht van de redactie weergeven.
Overname uit/van artikelen is slechts toegestaan na toestemming van de redactie.

Wat kost het Gilde u?

Lid in opleiding f 30,-

Minimum leeftijd 16 jaar

Dit is inclusief een collectieve WA-verzekering.

Geslaagd lid f 30,-

Dit wordt men na geslaagd te zijn voor het examen

Ook deze leden vallen onder de WA-verzekering.

Speciaal donateur f 30,-

Deze leden hebben te kennen gegeven niet in opleiding te gaan maar willen wel het cursuspakket ontvangen.

Donateurs f 15,-

Hiermede bent u ondersteunend lid.

Men ontvangt viermaal per jaar ons orgaan "De Gildebrieff".

Ten behoeve van de leden die actief met de molens bezig zijn heeft het Gilde twee extra verzekeringsmogelijkheden t.w.:

Ongevallen verzekering

Hiervan kunt u op vrijwillige basis gebruik maken.

Premie f 17,- per jaar. Maximum leeftijd 70 jaar.

WA-Plus verzekering

Dit is een verzekering die ook schade dekt, die door uw toedoen aan de molen worden aangebracht.

De premie hiervoor is uiterst laag n.l. f 30,-

Biotoopwacht: E. Smit,
Duindoornplantsoen 12, 1871 TN Schoorl,

Gildeverzekeringen: J. van Loenen,
Arendshorst 34, 3772 RV Barneveld
tel. 03420-90894

Bliksemafleidercontrole: D.J. Abelskamp,
Laan 1940-1945 nr. 2, 7231 GL Warnsveld,
tel. 05750-25068

Ledenadministratie: Mevr. E.N. Pouw-Schipper,
Zwarteweg 70, 1412 GE Naarden,
tel. 02159-45428

Contactpersoon voor de afdelingen:

Gerard Sturkenboom,
Biss. Arnoutlaan 14, 5591 BL Heeze,
tel. 04907-62602

Publicaties/redactie: Gerrit Pouw,
Zwarteweg 70, 1412 GE Naarden,
tel. 02159-45428

Algemeen: Peter de Moes,
Hermelijnsaan 3, 1216 EB Hilversum,
tel. 035-215772

IN DIT NUMMER

	pagina
Gaande werk	1
Ledenvergadering	1
Notulen ledenvergadering 1994	2
Winst- en verliesrekening	6
Balans	7
Dáárom draaien ze niet andersom	7
Nationale molendag	13
Biotoopwacht	14
Boekbespreking De Standerdmolen	15
Westbrabantse molens	17
Molinologie	17
Boekbespreking Heusden en Altena	17
Molens bij wateroverlast	18-19
Bliksemafleidercontrole	20
Het weer	22
Zag en hoorde	23
Molenzaak	24
Groningen blijft open	25
Oud woordenboek	26
Molenlandschap	28

't GAANDE WERK

Negentienvijfennegentig wordt het jaar van de molenbiotoop.

Samen met 'De Hollandsche Molen' zal het Gilde een molenbiotoopcampagne opzetten. Door publiciteit en activiteiten zal de steeds slechter wordende molenbiotoop onder de aandacht van de bevolking gebracht worden. Het wordt hoog tijd dat de Nederlanders en met name de beleidsmakers onder hen ervan doordrongen worden dat het met de positie van de molens in het landschap in zeer veel gevallen droevig gesteld is.

Jarenlang wordt er al gesproken over maatregelen die de biotoop van molens zouden kunnen beschermen en inderdaad werden er enkele successen behaald. Maar de problemen zijn structureler van aard en vandaar dat de krachten nu gebundeld wor-

den.

Welke initiatieven hierbij door het Gilde ontplooid zullen worden, wordt u uiteengezet op de jaarlijkse ledenvergadering op 1 april (echt waar!) in Arnhem. Tevens kunt u daar horen hoe het ervoor staat met de voorbereidingen voor een opleiding tot watermolenaar, de lesbrief over de korenmolens, de basiscursus, enz. Met andere woorden: u bent van harte welkom op onze ledenvergadering!

Begin januari hebt u weer een gedeelte van de basiscursus ontvangen. Maakt u zich geen zorgen; de hoofdstukken 6 en 7 ontbreken niet, maar volgen later. De lesstof van de basiscursus wordt namelijk niet in hoofdstukvolgorde uitgegeven.

Dick Jan Braay, voorzitter

UITNODIGING VOOR DE LEDENVERGADERING VAN HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS

Het bestuur van het Gilde van Vrijwillige Molenaars heeft het genoegen U hierbij uit te nodigen voor de Ledenvergadering 1995, welke zal worden gehouden op zaterdag 1 april in Hotel Haarhuis, Stationsplein 1 te Arnhem (tel. 085-472441).

De agenda voor het ochtendgedeelte, dat om 10.30 uur zal beginnen, ziet er als volgt uit:

1. Opening door de voorzitter
2. Bestuursmededelingen
3. Vaststelling van de notulen van de ledenvergadering d.d. 2 april 1994, opgenomen in "De Gildebrief" 1/95
4. Jaarverslag van de secretaris over 1994
5. Financieel verslag van de penningmeester over 1994
6. Verslag van de Kascommissie
7. Benoeming van de Kascommissie
8. Bestuursmutaties

Toelichting

Gerrit Pouw heeft - tijdens de Contactdag voor de afdelingen op 22 oktober te Oirschot - te kennen gegeven tussentijds af te willen treden. Na 15 jaar een bestuursfunctie te hebben vervuld, acht hij de tijd gekomen om zich terug te trekken. Hetgeen gelukkig niet wil zeggen dat hij niet langer voor het GVM actief zal zijn; hij heeft toegezegd een aantal activiteiten te willen blijven verrichten, zoals het werk voor de redactie van De Gildebrief en de Lesstofcommissie.

Met nadruk wil het bestuur erop wijzen dat de

opvolger niet automatisch de vele taken van Gerrit zal krijgen toebedeeld. Het bestuur heeft zich intern al bezig gehouden met een evenwichtiger taakverdeling.

Het bestuur stelt voor om Bert van Uffelen als opvolger van Gerrit Pouw te benoemen. Als toehoorder namens de afdeling Drenthe heeft Van Uffelen al een aantal bestuursvergaderingen bijgewoond, waarbij sprake was van een inbreng namens de noordelijke provincies.

Tegenkandidaten kunnen zich tot uiterlijk 25 maart kenbaar maken aan het bestuur, Nwe. Bussummerweg 92, 1272 CK Huizen.

9. Rondvraag

Pauze van ongeveer 12.00 uur tot 14.00 uur

Het programma voor het middagedeelte van de vergadering, dat om 14.00 uur begint, bestaat uit de volgende onderdelen:

Heropening door de voorzitter, Dick Jan Braay

Teer op molens

Inleiding door de heer N. Zijp, adjunct-directeur van de firma Touwen, over het gebruik van teerproducten bij het onderhoud van molens. Er zal worden ingegaan op de technische en milieu-aspecten en de vervangende producten die ten gevolge van de nieuwe milieu-wetgeving op de markt zullen worden gebracht.

Theepauze

Wateropvoerwerkhuizen

Dialezing door Peter de Moes over de verschillen-de wateropvoerwerkhuizen, waarbij een beeld wordt geschetst van de ontwikkeling van de vele manieren waarop men het water door de eeuwen heen m.b.v.

spierkracht en waterkracht op een hoger niveau heeft gebracht.

Sluiting omstreeks 17.00 uur.

NOTULEN VAN DE LEDENVERGADERING '94 VAN HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS

De vergadering werd gehouden op zaterdag 2 april 1994 in Hotel Haarhuis te Arnhem.

1. Opening

De voorzitter, Dick Jan Braay, heet de aanwezigen van harte welkom. Er is bericht van verhinderde ontvangsten van Bart Slooten, Jan van Loenen, Tom Kreuning, Nick Wortman, Andries van der Graaf en Leen Vellekoop.

2. Bestuursmededelingen

• Sedert het najaar 1977 is **Andries van der Graaf** als 'huisdrukker' van het Gilde actief geweest bij de totstandkoming van de Brief aan de leden/De Gildebrief en de Gilde-Informaties, die in de begintijd nog werden gestencild, waarbij hij in drukke tijden werd geassisteerd door zijn vrouw en kinderen. Hieraan heeft Andries de bijnaam 'De Inktklodder' te danken. Vanaf het moment dat het drukken van de Gilde-publicaties werd uitbesteed heeft Andries zich beziggehouden met de verzending van de entrepakketten aan de nieuwe leden. In het najaar '93 heeft hij te kennen gegeven met de werkzaamheden te willen stoppen. Het bestuur was voornemens om Andries tijdens de vergadering te bedanken voor de tijd en de energie die hij voor het GVM heeft vrijgemaakt. Als echte vrijwilliger vond hij het niet nodig speciaal te worden genoemd; iedere vrijwilliger dient zich voor de vereniging in te zetten...

Peter de Moes heeft te kennen gegeven over opslagruimte te beschikken en de entrepakketten te willen gaan verzenden.

• In september is de **Korenmolenaarscursus** 'nieuwe stijl' van start gegaan. Van de 30 personen die zich hebben opgegeven hebben 15 de toelatingstoets met goed gevolg afgelegd; zij hebben de cursus gevolgd. De uitreiking van de certificaten heeft nog niet kunnen plaatsvinden, aangezien sommige deelnemers de cursus nog niet hebben afgerond. De uitreiking vindt waarschijnlijk plaats tijdens de ledenvergadering van het Ambachtelijk Korenmolenaarsgilde in mei. Het is de bedoeling dat ook dit jaar weer een cursus zal worden georganiseerd, waarvoor men zich op kan geven middels een formulier in De Gildebrief.

• Het bestuur wil op sympathieke wijze een protest laten horen tegen de **bomenlobby**, waarbij de molenbiotoop vooral door de voorgenomen grootschalige bosaanplant dreigt te worden aangetast. Om de krachten te kunnen bundelen heeft het bestuur voorgesteld in samenwerking met andere

molenorganisaties te gaan opereren. Bij De Hollandsche Molen heeft men het plan om een zwartboek op te stellen, waarin de omgeving van de molens vergeleken wordt met die van 30 jaar geleden. Het is de bedoeling dat het zwartboek – met veel publiciteit – zal worden gepresenteerd tijdens de Nationale Molendag '95.

Een degelijke voorbereiding, met een enquête onder de biotoopwachters, vergt echter wel veel tijd. Het GVM had al op kortere termijn iets willen gaan ondernemen, bijvoorbeeld met een aantal posters.

• Gerrit Pouw krijgt het woord om verslag te doen van de voortgang in de uitgave van de **Basiscursus**. De aanvulling op de Basiscursus bestaat uit een gedeelte over het weer en de molenbiotoop. De teksten en de illustraties zijn gereed en zullen binnenkort naar de drukker worden gebracht. Er wordt inmiddels door de Lesstofcommissie al aan ander materiaal gewerkt.

• Naast de cursus vrijwillig molenaar wil het GVM een cursus gaan organiseren voor vrijwillig watermolenaar. In samenspraak met de afdelingsbesturen en deskundigen worden de exameneisen voor de **cursus watermolenaar** geformuleerd. De exameneisen zullen worden voorgelegd aan het bestuur van De Hollandsche Molen, die heeft toegezegd ook voor deze cursus examens te zullen gaan afnemen (Examencommissie). Voordat de cursus van start kan gaan zal er door het GVM lesmateriaal worden opgesteld en dienen er instructeurs te worden aangesteld.

• Op 12 december 1993 is **Dirk van Vliet** overleden op een leeftijd van 84 jaar. Vanaf de eerste examens in 1970 was Van Vliet actief lid van de Examencommissie van DHM, waarin hij als weer-specialist te boek stond. In 1988 is hij gestopt met het werk voor de Examencommissie.

• Op zaterdag 14 mei wordt de **21e Nationale Molendag** gehouden. De voorzitter van de Werkgroep Nationale Molendag, Hans Petit, geeft een toelichting op de gang van zaken rond dit jaarlijkse molenfeest. In een stand kunnen affiches, stickers en dergelijke worden gekocht.

• Het bestuur heeft op 25 en 26 maart een bezoek gebracht aan de afdeling Noord-Holland. Na het bijwonen van een contactavond op vrijdag te Alkmaar werd op zaterdag een aantal molens in de provincie bezocht. Op één na zijn nu alle afdelingen het doel van de **jaarlijkse bestuursexkursie** geweest; gelet op het aantal bestuursleden dat in Utrecht/'t

Gooi woonachtig is, is deze afdeling steeds overge-
slagen. Misschien in 1995...

- Tot slot maakt de voorzitter de aanwezigen attent op de **Windmolenproef**, die zal worden gehouden op 14 mei/Nationale Molendag. Het is een praktisch onderzoek naar de gevolgen van de verzwakkende wind (van West naar Oost) voor molens, waarvoor de molenaar het aantal omwentelingen dient te registreren die in een bepaalde tijd zijn gemaakt (10.30-14.30 uur). Deelnameformulieren worden verstrekt door de initiatiefnemer de heer J.S. Bakker, die de resultaten in De Molenaar zal publiceren.

- Gerard Sturkenboom voegt hier aan toe dat Dick Jan Braay op 31 maart in het **huwelijk** is getreden met Edith van Greven. Het bestuur waardeert het zeer dat de voorzitter toch op de ledenvergadering aanwezig heeft kunnen zijn.

3. Vaststelling van de notulen van de ledenvergadering 1993

De notulen van de ledenvergadering d.d. 3 april '93 zijn opgenomen in De Gildebrief 1/94.

- pag. 2, punt 2: Mevrouw R. Overman-Dorrestijn merkt op dat het bestuur van de Stichting Vrienden van de Gelderse Molen in haar brief d.d. 10 maart '93 als reden voor het opschorten van het overleg met het GVM heeft genoemd dat: "de bestuurlijke aandacht van beide partijen aan andere, meer succesvolle zaken kan worden besteed". Het overleg zou een groot beslag leggen op de activiteiten van beide besturen.

De voorzitter merkt op dat het bestuur hier kennis van heeft genomen.

- pag. 6: De heer D. Abelskamp informeert naar de plaatsing in De Gildebrief van het toegezegde artikel van ir. J.C. Keller over metselwerk op molens. Dit is inderdaad gebeurd; het artikel is opgenomen in De Gildebrief 2/93.

De notulen worden vervolgens onder dankzegging goedgekeurd en vastgesteld.

4. Jaarverslag van de secretaris over 1993

De ledenvergadering hecht haar goedkeuring aan het jaarverslag 1993, zoals dat door de secretaris werd voorgelezen. Het jaarverslag zal worden gepubliceerd in De Gildebrief 2/94.

Hans Petit merkt naar aanleiding van het overleg met De Monumentenwacht op, dat in Drenthe als voorwaarde voor de monumentenwachters is gesteld dat zij gediplomeerd vrijwillig molenaar dienen te zijn. De voorzitter stelt voor dit onderwerp in

het middaggedeelte over De Monumentenwacht aan de orde te laten komen.

5. Financieel verslag van de penningmeester over 1993

De penningmeester geeft een toelichting op de Winst- en verliesrekening over 1993 en de Balans per 31 december 1993, de jaarcijfers zijn opgenomen in De Gildebrief 1/94.

Het GVM heeft in februari 1994 een extra subsidie van f 9000,- ontvangen van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg in verband met het ontstane tekort ten gevolge van de uitgave van de Basiscurcus. De kosten bleken aanzienlijk hoger te zijn uitgevallen dan bij het opstellen van de begroting in 1992 kon worden voorzien.

6. Verslag van de kascommissie

De Kascommissie, bestaande uit P. Buys, J. Tigelaar en mevr. P.D. Scholten-Ballast, heeft op 18 maart de boekhouding van het GVM gecontroleerd en in orde bevonden. Zij stelt voor de penningmeester voor het gevoerde financiële beleid te dechageren. De ledenvergadering gaat hiermee accoord.

Het financieel verslag van de penningmeester over 1993 is hiermee goedgekeurd en vastgesteld.

7. Benoeming van de Kascommissie

De heer P. Buys is statutair aftredend; in zijn plaats wordt de heer L. Vellekoop uit Leidschendam benoemd. In de ontstane vacature voor de reservekascommissie, waarin de heren T. Oosterhuis en G. de Vries zitting hebben, wordt voorzien door de benoeming van de heer C.P.M. Franken.

8. Bestuursmutaties

Op grond van artikel 12, lid 1 van de Statuten zijn Peter de Moes en Jan Spruit aftredend. Er zijn bij het secretariaat geen tegenkandidaten aangemeld.

Peter de Moes zit sinds 1990 in het bestuur; daarnaast is hij actief in de redactie van De Gildebrief, de Lesstofcommissie en verzorgt hij sinds kort de verzending van de entrepakketten aan de nieuwe leden. De zaal gaat bij acclamatie accoord met de herbenoeming.

Op 3 april 1982 werd **Jan Spruit** in het bestuur gekozen. Hij is als examencoördinator betrokken bij de organisatie van de examens. De ledenvergadering benoemt Jan Spruit voor een nieuwe, vierde bestuurstermijn.

De voorzitter wenst de beide herkozen bestuursleden een vruchtbare bestuurstermijn toe.

Rooster van aftreden		Samenstelling van het bestuur per 2 april 1994		
naam	functie	datum benoeming	jaar aftreden	eerste benoeming
D.J. Braay	voorzitter	3 april 1993	1997	1979
B.A. van Weel	secretaris	3 april 1993	1997	1985
G.W.M. Barendse	penningmeester	4 april 1992	1996	1984
P.J. de Moes	lid	2 april 1994	1998	1990
G.J. Pouw	lid	4 april 1992	1996	1979
J.A.M. Spruit	lid	2 april 1994	1998	1982
G. Sturkenboom	lid	4 april 1992	1996	1988

9. Wijziging van het Huishoudelijk Reglement

Het bestuur stelt voor artikel 5.2 van het Huishoudelijk Reglement te wijzigen in:

"Het Gildebestuur kan t.b.v. het vormen van afdelingsbesturen één of meer van haar leden aanzoeken en benoemen. De benoeming gaat vergezeld van vermelding en omschrijving van de regio waarvoor deze benoeming is bedoeld.

In deze afdelingsbesturen kan als toehoorder zitting hebben een vertegenwoordiger van een regionaal werkende organisatie die op het gebied van het molenbehoud werkzaam is. Deze toehoorder heeft geen stemrecht in zaken betreffende het Gilde."

Het bestuur heeft bij de heruitgave van de Statuten en het Huishoudelijk Reglement – ten behoeve van opname in de Basis cursus - geconstateerd dat een wijziging nodig was op grond van de volgende overwegingen:

- het artikel in nieuwe redactie sluit beter aan bij hetgeen er in de Statuten is bepaald;
- goed omschreven dient te zijn dat de besluitvorming binnen het afdelingsbestuur voorbehouden is aan Gildeleden;
- er door de wijziging van het artikel meer duidelijkheid ontstaat over de status van de leden van de afdelingsbesturen van het GVM;
- samenwerking met regionale molenorganisaties/overheden het werk van het afdelingsbestuur ten goede kan komen;
- er door een toegenomen complexiteit behoefte bestaat aan regels die logisch en duidelijk zijn.

De voorzitter van het afdelingsbestuur Gelderland, Dirk-Jan Abelskamp, geeft een reactie op het voorstel. In de eerste plaats wijst hij erop dat het afdelingsbestuur de wijziging in het HHR heeft ontdekt en dat het bestuur heeft erkend dat hiervoor volgens de Statuten goedkeuring door de ledenvergadering vereist is. Het bestuur heeft in deze een procedurefout gemaakt. Het afdelingsbestuur Gelderland vreest dat men door de wijziging geen afdelingsbestuur van het GVM kan zijn, aangezien de opleiding wordt gesteund door drie partijen; de provincie, de Stichting Vrienden van de Gelderse Molen en het Gilde van Vrijwillige Molenaars. De wijziging zou kunnen betekenen, dat zowel de SVG als de provincie haar (financiële) steun aan de opleiding zouden gaan beëindigen. Hierdoor wordt de opleiding in Gelderland praktisch onmogelijk. Daarnaast kan de wijziging ook van invloed zijn voor de opleiding in andere provincies, zoals Friesland. Abelskamp vreest dat de wijziging grote gevolgen voor Gelderland heeft en stelt voor om het voorstel in te trekken.

De voorzitter van het GVM stelt in zijn antwoord dat:

- de brief van het afdelingsbestuur over deze kwestie ten onrechte niet vóór de ledenvergadering is beantwoord;
- de wijziging in het HHR is vastgesteld tijdens de bestuursvergaderingen van het GVM, waarbij de afdeling Gelderland veelal met twee toehoorders

aanwezig is geweest en men hier tevens de notulen van ontvangt;

- het terugtrekken van de SVG als een vreemde zaak wordt beschouwd, aangezien in het overleg met het bestuur van de SVG gesteld is dat de opleiding tot haar kerntaken wordt gerekend;
- alle leden van het huidige afdelingsbestuur benoemd zijn door het bestuur van het GVM en daar door de wijziging geen verandering in zal komen;
- er in het artikel formeel geregeld is dat er een vertegenwoordiger namens de SVG als toehoorder lid van het afdelingsbestuur kan zijn;
- het bestuur verwacht dat met de wijziging kan worden voorkomen dat er een vermenging van functies kan optreden die in het verleden tot onduidelijkheid en problemen heeft geleid.

Er ontspint zich een levendige discussie:

Gerard Sturkenboom merkt op dat de Gildeleden een eigen vertegenwoordiging dienen te hebben in het afdelingsbestuur.

Dick Jan Braaij stelt dat er ook in andere afdelingen goede contacten en samenwerking bestaat met regionale molenorganisaties, zoals in Zeeland, Utrecht en Overijssel.

Jaap van Driel merkt op dat er wordt gesproken over 'de vorming van een afdelingsbestuur', maar dat 'de voordracht' in het artikel ontbreekt.

De voorzitter stelt dat deze zaken in 'Procedure en regels' zijn beschreven.

Ton Esman wil weten hoe Gelderland reageert op de toelichting van het bestuur.

Mevrouw Overman-Dorrestijn stelt dat de opleiding sinds 1970 in samenwerking met de SVG is georganiseerd, en dat de Stichting zeker niet buiten gesloten kan worden.

De voorzitter deelt mee dat dit zeker niet de bedoeling van de wijziging is.

Cees Onclin vraagt of er in andere afdelingen ook activiteiten, zoals instructie-avonden en excursies, worden georganiseerd voor de leden.

Gerbrand de Vries antwoordt hierop dat er in Noord-Holland en andere afdelingen ook dergelijke activiteiten worden georganiseerd door het afdelingsbestuur.

In de begintijd van het GVM zijn er onzorgvuldigheden in de tekst geslopen, die nu dienen te worden gecorrigeerd. Een landelijke vereniging van vrijwillige molenaars is een goede zaak; waarom trekt de SVG zich niet terug uit de opleiding?

Dirk-Jan Abelskamp bepleit juist zeggenschap voor de SVG in de opleiding.

Joop Overman is van mening dat het bestuur zijn vrouw op deze wijze uit het afdelingsbestuur wil werken, zoals dat al eens eerder is geprobeerd. "Het is nu juist een leuk baantje voor mijn vrouw..." Het lidmaatschap voor mijn vrouw is overbodig; dan krijgen wij immers alle spullen dubbel.

Rik van de Kemp heeft het nog nooit meegemaakt dat er in een vereniging wordt beslist door mensen die geen lid van die vereniging (willen) zijn.

De voorzitter stelt voor om het voorstel in stemming te brengen.

Dirk Kamminga vraagt of de wijziging de gewenste

samenwerking tussen het GFM en het GVM in de weg staat.

Jaap van Driel vindt het geen goede zaak dat het GVM een monopolie meent te hebben op de opleiding van vrijwillige molenaars; het GFM doet ook goed werk.

Gerard Ottavanger stelt voor om alleen het eerste gedeelte van het artikel op te nemen.

Dik Abelskamp merkt op dat hij van zowel het GVM als de SVGM heeft geprofiteerd met betrekking tot de opleiding en materialen. Hij zou het jammer vinden als door wijziging van het artikel de opleiding in Gelderland "in de soep zou draaien".

De voorzitter schorst de vergadering voor 5 minuten, waarin het bestuur zich zal beraden.

Hierna wordt het voorstel in stemming gebracht:

voor: 56 personen

tegen: 15 personen

onthoudingen: 6 personen

Het voorstel is hiermee met de vereiste meerderheid van stemmen aangenomen.

10. Rondvraag

De heer K. Jensen heeft een tip: op 19 juni wordt de eerste Deense Molendag gehouden, waaraan waarschijnlijk zo'n 100 molens zullen deelnemen.

De heer C. Franken deelt mee dat op 25 juni de Westlandse Molendag (met een fietstocht) zal worden gehouden.

De heer R. van de Kemp vraagt het bestuur voortaan rekening te houden met de stand van de maan bij het vaststellen van de datum voor de ledenvergadering. Veel molenaars kunnen zo vlak voor Pasen niet op hun molen zijn terwijl het juist nu zo druk is (toeristen).

De heer F. Humbert heeft interesse voor molenfilms en diaserie's. Hij stelt voor om een centrale filmotheek/diatheek op te zetten.

De voorzitter zegt dat Wieke Goofers daar eertijds voor het GVM een bestand van heeft aangelegd, maar dat de inventarisatie verouderd en onvolledig is. Er worden weinig nieuwe gegevens ingestuurd. Gerard Sturkenboom beheert momenteel het bestand dat nodig nieuw leven in geblazen dient te worden.

De heer J. Beers maakt melding van de eerste Duitse Nationale Molendag op 2e Pinksterdag.

Gerard Sturkenboom is door de late verzending niet in staat geweest vóór 1 april een kaartje in te sturen met gegevens over deelname van zijn molen aan Nationale Molendag.

De gegevens kunnen tot 21 april worden ingestuurd en zijn dan bruikbaar voor het verstrekken van informatie aan belangstellenden door DHM en de Werkgroep Nationale Molendag.

De heer A. Besseling stelt voor om voor het beplanten van open plekken in het landschap bomen van klein formaat te gebruiken, zoals de Bonsai...

De voorzitter sluit het ochtendgedeelte van de ledenvergadering om 12.30 uur.

Het **middagprogramma** bestaat uit een tweetal onderdelen, verzorgd door de heren G.J. Luijendijk en G. de Vries.

De heer ir. G.J. Luijendijk, directeur van de Stichting Federatie Monumentenwacht Nederland, geeft aan de hand van een aantal dia's inzicht in de functie en de werkzaamheden van **De Monumentenwacht**. Door middel van een jaarlijkse inspectie van monumenten kunnen gebreken in een vroeg stadium worden geconstateerd en verholpen, waardoor verval en groot onderhoud kan worden voorkomen. Naast de 'gewone' monumenten worden er jaarlijks ook veel molens door de monumentenwachters geïnspecteerd, waarbij een goede samenwerking met de molenaar een bijdrage kan leveren aan het behoud van de molen.

Na de theepauze houdt oud-bestuurslid Gerbrand de Vries een dialezing over **de molens in Midden- en Oost-Engeland** die hij in de zomer van 1993 heeft bezocht. Aan de hand van dia's uit 1993 en 1976 wordt een zeer gedetailleerd beeld gegeven van de verschillende Engelse molens, hun wieksystemen en hun omgeving. Om een indruk te krijgen van de werking van de molens volgt ter afsluiting een tweetal molenfilms uit 1938 waarop de molens nog in bedrijf te zien zijn.

Na een woord van dank aan de heren Luijendijk en De Vries voor hun interessante bijdrage aan het programma, sluit de voorzitter om 17.15 uur de vergadering en wenst de aanwezigen, waarvan 98 personen de presentielijst hebben getekend, wel thuis.

B.A. van Weel, secretaris

zeilmakerij Fa. van Neerven & Zn.

opgericht

1925

van Neerven's
MOLENZEILEN

'N BEGRIP VOOR DE MOLENAAR

IN

NEDERLAND, BELGIË

EN DUITSLAND

IN

KATOEN, W.K. 77 EN VLASDOEK

DR. VAN ERPSTRAAT 1

5341 AK OSS

TELEFOON 04120-24028

Winst- en verliesrekening over 1994 (x f 1,00)

	Begroting 1994	Werkelijk 1994	Begroot 1995
Ontvangsten:			
Contributies	44.000	46.123	44.000
Verzekeringspremies	26.000	26.741	28.000
Ontvangen rente	2.000	1.555	1.800
Verkoop artikelen	5.000	7.770	6.000
Opbrengst advertenties	1.000	1.125	1.000
Subsidie 1993/1994	-	22.330	-
Giften	-	3.000	-
	78.000	108.644	80.800
Uitgaven:			
Vergaderkosten	750	1.430	1.000
Porto, verzendkosten	6.000	6.166	6.000
Drukwerk, e.d.	27.000	32.111	27.000
Kantoorbehoeften	100	157	200
Reiskosten	5.000	5.395	5.000
Ledenadministratie	500	555	600
Contactdag	1.800	2.254	1.800
Bijdragen aan afdelingen	8.000	8.130	8.000
Verzekering (collect. WA)	4.500	2.966	4.500
Doorbetaling verzekering	23.000	21.785	23.000
Kosten i.v.m. verzekering	900	1.899	1.000
Telefoon	200	55	100
Kosten entrepakket	1.000	1.683	1.000
Representatiekosten	300	180	300
Huur opslagruimte	250	-	-
Bliksemafleidercontroles	1.400	371	1.200
Theoriecursus	15.000	9.050	15.000
Diversen	300	331	300
	96.000	94.518	96.000
Resultaat	-/- 18.000	14.126	-/- 15.200

Balans per 31 december 1993 (x f 1,-)

Activa	31-12	1-1	Passiva	31-12	1-1
Duurzame middelen:			Schulden:		
Artikelen	3.000	4.000	Vooruitontv.contr.	29.019	20.510
Mater.bliksem	100	100	Vooruitontv.verz.	19.137	14.305
Kantoormach./comp.progr.	4	8	Porto, verzendkst.	750	2.003
			Biotoopwacht	719	571
Liquide middelen:			Drukwerk, e.d.	5.708	6.200
Girorekening	16.703	15.026	Kantoorbehoeften	-	58
Rente/plusrekening	30.954	206	Reiskosten	1.160	1.355
Girorek. verz.	3.340	14.723	Bijdr. aan afd.	4.461	4.757
Rente/plus/leewrek.	32.008	14.452	Ledenadministr.	-	275
			Telefoon	10	25
Vorderingen:			Doorbet. verz. gelden	1.015	160
Te ontv. rente	41	32	Representatiekosten	-	2
Te vord. contributie	30	-	Theoriecursus	9.593	35
Opbr. advertenties	1.080	1.175	Bliksemafl. controles	51	-
Vooruitbet. entree	-	490	Diversen	-	32
Restitutie drukwerk	-	1.527			
Verkoop artikelen	-	10	Eigen vermogen:		
			Fonds ongedekt ris.	2.675	3.425
Uitgeleende gelden:			Biotoopfonds	4.346	4.155
Cursuscommissie	2.665	2.665	Kapitaal	13.681	- 445
Afdeling verz.	2.400	3.000			
	92.325	57.423		92.325	57.423

DÀÀROM DRAAIEN ZE NIET ANDERSOM!

Dit is het derde en laatste artikel in de serie over het waarom van de draairichting van molens.

Als jochie gooide ik stenen met m'n linkerhand. Als opgeschoten jongen voetbalde ik met m'n linkerbeen. Bij (straat)voetbalwedstrijden stond ik altijd links opgesteld. Niet dat ik nou "oogstrelende acties" ondernam of "prachtige voorzetten" gaf; voetballtalent was bij mij ver te zoeken. Want als ik per ongeluk eens rechts stond opgesteld kon ik helemaal wel inpakken. Schaatsen ging beter. Korte, rechte baanwedstrijden won ik meestal, tot ergernis van de vaak veel grotere deelnemers. "Een sprintertje", zeiden de kenners, "je moet de baan op". De 400-meter-baan dus. Maar tot m'n verdriet en schrik schaatste iedereen daar linksom door de bochten. En dat kon ik niet. Het "pootje over" beheerste ik feilloos, maar dan wel rechtsom. Ik was linkshandig en linksbenig.

Ruim 90% van de mensheid is rechts. Dat heeft merkwaardige gevolgen. Want niet alleen op schaatsbanen, maar ook op atletiek-, speedway- en wielervedstrijden racen de deelnemers altijd linksom. Op bokswedstrijden dansen de bokkers al stompnd meestal linksom om elkaar heen. Door musea, parken en supermarkten slenteren we zonder het te beseffen vaker links- dan rechtsom.

Dieren doen dat ook. In Artis lopen de zich stierlijk vervelende wolven, hyena's, panthers en tijgers linksom door hun kooi (als ze niet slapen). Oppassers en trainers in het Dolfinarium te Harderwijk zien de visen in 't bassin linksom rondzwemmen enz. (Piet Vroon: "Wolfsklem", 1992).

De oorzaak moet volgens wetenschappers liggen in de tweedeling van de hersenen bij mens en dier. De rechtshandigen, de overgrote meerderheid dus, hebben daardoor blijkbaar een betere controle over hun rechter ledematen. Bij de kleine 10% linkshan-

digen is de tweedeling van de hersenen minder uitgesproken duidelijk. Met als merkwaardig gevolg dat die juist de linker ledematen beter kunnen besturen (in werkelijkheid is het veel gecompliceerder dan hier nu zo simpel staat weergegeven; de hersenspecialisten zijn er namelijk nog lang niet uit).

Wat dit verhaal te maken heeft met de draairichting van molens? Alles!!

De standermolen

In de twaalfde eeuw, dus ruim 800 jaar geleden, is de standermolen uitgevonden. Volgens de oudste schriftelijke vermeldingen moet dit molentype in Noord-Frankrijk (dat toen Vlaams was) of in Zuid-Engeland zijn ontstaan. De standermolen is het eerste en oudste type *verticale* windmolen. In de 13e en 14e eeuw verspreidde hij zich in Nederland en andere landen. Toen de standermolen eenmaal was ingeburgerd, verschenen er tekeningen, waarop onveranderlijk te zien was, dat het gevlucht (N.B. vanaf de staart gezien!) rechtsonder draaide. Daarom nemen we aan dat ook de allereerste (proef)modellen rechtsonder draaiden. Want over de eerste 200 jaar van z'n bestaan is er over de standermolen zelf absoluut niets bekend. We weten slechts dat-ie al in de 12e eeuw bestond. Technische gegevens werden ons voor het eerst bekend uit enkele 14e-eeuwse herstelrekeningen. Daaruit kan worden afgeleid, dat standermolens slechts één maalkoppel bezaten, dat de 14e-eeuwse gevluchten ca. 18 m lang waren, dat ze, zonder kruihaspel, gewoon door duwen tegen de staart werden gekruidd, dat de trap minder dan 20 treden telde en dat de kruisplaten op (of in) de grond lagen (L. Goeminne, "Molenecho's", sept./okt. 1984).

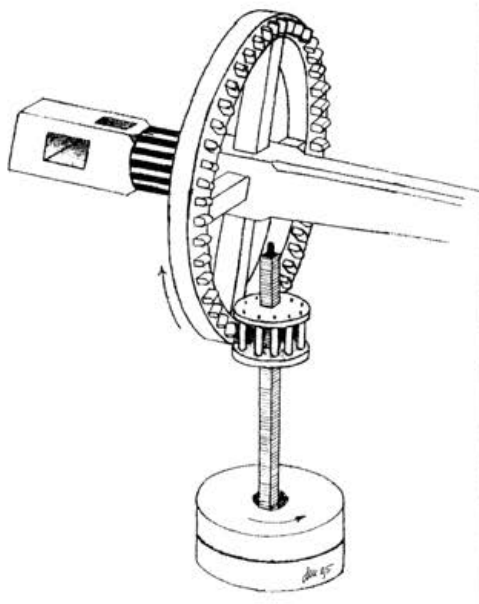
In de 14e eeuw waren de standermolens dus *kleiner*. En wellicht waren de eerstelingen nog kleiner. Maar zolang ze nog met dat ene maalkoppel waren uitgerust, draaide de loper *linksom* (zie afb. 1).

De grote vraag is nu: Waarom draaiden die eerstelingen en al hun opvolgers nu rechtsonder? Zat er misschien een onderdeel in, dat de draairichting *vooraf* bepaald kon hebben? Een onderdeel wellicht, dat al bestond vóórdat de standermolen zijn intrede deed? Ja! Het maalkoppel! Vóór de komst van de standermolen bestonden er al molens waarop koren werd gemalen. Deze voorgangers waren:

- de horizontale windmolen
- de horizontale watermolen
- de verticale watermolen
- de handmolen of kweern

De horizontale windmolen

De oudste vermelding over horizontale windmolens, waarvan het "gevlucht" in het horizontale vlak draait, staat in een historische en geografische encyclopedie van Ali-al-Masudi, en dateert uit het jaar 943. Horizontale windmolens zijn dus minstens 200 jaar ouder dan standermolens. In 1977 bracht Michael Harverson een bezoek aan deze nog altijd bestaande windmolens langs de oostgrens van Iran. Zijn bevindingen zijn te lezen in *Persian Windmills*,

afb. 1 Tot in de 17e eeuw bezaten standermolens slechts één maalkoppel, dat altijd linksom draaide.

een TIMS-uitgave van 1991. De foto's en tekeningen laten zonder uitzondering *linksom* draaiende molens zien. Aangezien de verticaal staande as van het gevlucht zonder overbrenging rechtstreeks de loper aandreef, draaide deze dus linksom. Harverson meldt het op pagina 33. Verder schrijft hij dat de diameter van de maalstenen over het algemeen 5 voet (ruim 1 m) bedraagt en een eenvoudige rij de kwaliteit van het meel bepaalt. De stenen bestaan uit een harde soort zandsteen. Ze worden niet gebild, zoals wij dit kennen, maar rond het kropgat en langs de buitenrand zijn er putten in geslagen.

De horizontale watermolen

De horizontale watermolen bestaat al vóór het jaar 0 en is als het ware de tegenvoeter van de horizontale windmolen. De afbeelding (2) toont o.a. een horizontaal waterrad op een verticale as die rechtstreeks de loper aandrijft. Ook hier geen overbrenging: de loper draait even snel als het waterrad. Vergelijken met de verticale watermolen (zie hierna) bleven de prestaties beperkt:

* de molen was inefficiënt, het rendement bedroeg slechts 15%.

* het horizontale rad was klein en leverde niet meer dan 1/2 tot 1 PK.

* De voorwaarden waaronder een horizontaal rad kon functioneren waren beperkt, het was afhankelijk van kleine hoeveelheden water met een hoge valsnelheid.

Maar ondanks deze beperkingen had de horizontale watermolen een paar grote voordelen t.o.v. z'n verticale rivaal:

- * hij was goedkoop en snel te bouwen.
- * er waren geen ingrijpende waterbouwkundige werken nodig.

* hij kon relatief gemakkelijk worden afgebroken en elders weer worden opgebouwd.

* hij was eenvoudig te bedienen, onderhouden en repareren, zonder dat daarvoor vakmensen nodig waren.

Hij gedijde dan ook het best buiten stedelijke centra in afgelegen, heuvelachtige gebieden aan snelstromende beken. Daar woonden boerenfamilies in kleine gemeenschappen, die gezamenlijk horizontale watermolens oprichtten. Men trof ze in zeer grote aantallen in heel Europa aan. Waarschijnlijk overtroffen ze de verticale watermolens in aantal (Reynolds). In vele landen draaiden ze tot in deze eeuw en in sommige landen zelfs tot vandaag de dag (Moog). In derde wereldlanden zijn ze nog steeds niet verouderd.

Wat betreft hun draairichting lijkt er een voorkeur te bestaan voor *linksom*.

"Van Perzië tot Spanje draaien de horizontale molens linksom, terwijl ze in Ierland en Noorwegen onveranderlijk rechtsom draaien" (Curwen).

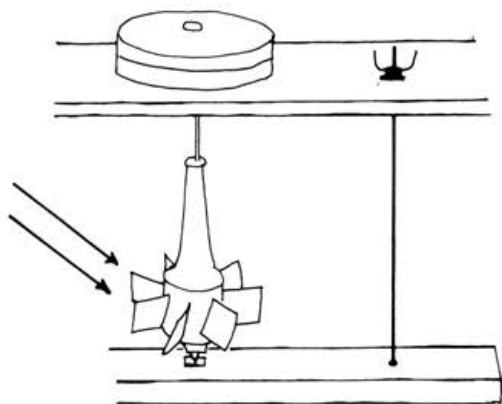
"In andere streken komen beide draairichtingen voor, zonder uitgesproken voorkeur" (Moog).

De maalstenen waren meestal van een steensoort die in de omgeving werd aangetroffen. De (dure) blauwe steen uit de Eifel kwam weinig voor. In de afgelegen streken was de diameter nauwelijks groter dan ca. 54 cm. De meeste molens zullen een primitief of helemaal geen scherpstel hebben gehad, dat eventueel beide draairichtingen toeliet.

De verticale watermolen

De verticale watermolen werd voor het eerst beschreven door de Romeinse ingenieur Vitruvius omstreeks 25 vóór Christus. Hij bestaat dus al ruim 2000 jaar en (gelukkig) bestaat er nog 90 in Nederland (die overigens lang niet allemaal maalvaardig zijn). Van 12e-eeuwse exemplaren is niets bewaard gebleven en daarover kunnen we slechts gissen.

afb. 2 *Principeschets van de horizontale watermolen. Watertoevoer via de pijlen. Met de vleugelmoer (rechts) wordt de afstand tussen de looper en de ligger bijgehouden.*

Wanneer we dan aannemen dat de Middeleeuwse watermolens enkelvoudig werk bezaten, dan draaide de looper van een

- bovenslagmolen op een linkeroever linksom
- bovenslagmolen op een rechteroever rechtsom
- onderslagmolen op een linkeroever rechtsom
- onderslagmolen op een rechteroever linksom

Voor middenslagmolens geldt hetzelfde als voor onderslagmolens. De looper draaide dus óf linksom óf rechtsom, al naar gelang de keuze van het soort waterrad en oever. Daarbij dienden de maalstenen uiteraard te worden voorzien van een passend scherpstel, links of rechts. En dat men dit daadwerkelijk zo deed, ligt voor de hand.

Aanpassing van het gaande werk teneinde de looper persé b.v. linksom te laten draaien, zou de inrichting van de watermolen onnodig duurder maken. Anderzijds is het ook ongeloofwaardig en onwaarschijnlijk dat er werd uitgegaan van een vaste keuze van de oever (bovenslagmolens op linker- en onderslagmolens op rechteroeveren) om de stenen altijd links te kunnen billen.

Bovendien bezat men reeds aan het begin van onze jaartelling de kennis van het links én rechts scherpen. Uit Romeinse legerkampen in Duitsland zijn zeer vele maalstenen opgegraven. Ze waren nagenoeg alle van basaltlava en kwamen in twee afmetingen tevoorschijn: kleine (*molae manuariae*) met een diameter van ca. 40 cm en grote (*molae machinariae*) met een diameter van ca. 75 cm. Een aantal daarvan vertoonde scherpstels, *links én rechts!* De grotere maalstenen wogen ca. 125 kg en konden dus onmogelijk door één man worden bediend. Men dacht dan ook aanvankelijk met watermolenstenen te doen te hebben. Maar in 1910 stootten archeologen in een 11 m diepe waterput op een 82 cm groot maalkoppel, een schijfloop, een staakijzer, een rijen en verdere onderdelen. Daaruit reconstrueerde men een handmolen met overbrenging, te bedienen door twee of vier man (H. Jacobi). Er kwamen zelfs enkele bilhamers naar boven (zie afb. 3).

Ook in Nederland zijn er Romeinse molenstenen gevonden. In het stadsmuseum van Woerden worden een ligger en een looper bewaard, die reeds in 1590 uit de gracht zijn opgevist. De diameter is ca. 75 cm en ze dateren uit de 4e eeuw. Hierbij is het zeer merkwaardig dat de looper en de ligger zo op het eerste gezicht aardig bij elkaar lijken te passen, maar toch nooit een koppel gevormd kunnen hebben, want de looper is rechts en de ligger is links gebild! Vreemd, maar wel een mooi bewijs dat men toen al links en rechts bilde.

afb. 5 *Bilhamer uit de 4e eeuw. Opgegraven uit een afvalput van een Romeins legerkamp in Duitsland. [Saalberg Jahrbuch, 1914]*

Maalkoppels in watermolens kenden m.i. geen voorkeursdraairichting. Het rechtsom draaien van de standermolen (vanaf de staart gezien) moet dus niet gezocht worden in de watermolen. Deze voor-ganger maakt ons geen cent wijzer. Er blijft nog één voor-ganger over, de belangrijkste....

De handmolen of kweern

Maalstenen, waarbij een loper op een ligger rondgedraaid werd, bestonden al vóór het jaar 0. Ze moeten omstreeks 300 voor Chr. zijn uitgevonden en bestonden dus ten tijde van de komst van de standermolen al een kleine 1500 jaar. Het zijn de handmolens of kweerns. De handmolen zou een grote toekomst tegemoet gaan en langer dan 2000 jaar bij vele families een vast onderdeel van het huishouden vormen. Tot eeuwen na de komst van de water- en windmolen werd er wereldwijd mee gewerkt. In Azië en Afrika zelfs tot op de dag van vandaag.

De Romeinse schrijver Virgilius, die leefde van 70 tot 19 voor Chr., beschrijft als eerste het werken met een kweern.

"Op de vloer van de hut is een hoopje graan klaargelegd en daarvan neemt hij twee maten (ca. 61/2 kg) om de molen te voorzien. Terwijl hij zijn armen ontbloot en zijn geitenharen mantel rond zijn middel gordt, veegt hij het meelstof van de stenen met een slip van zijn jas. Het werk begint, beide handen doen mee in de zware arbeid. De linker vult het graan bij, de rechter draait vlijtig rond. Door het herhaalde schokken loopt het mooie meel uit de plettende stenen. Dikwijls helpt zijn zuster een handje mee met het afmatende werk. Aldus werken ze afwisselend, terwijl hij ondertussen de taak veragenaamt met het zingen van boerenliederen. Het draaiwerk is nu helemaal klaar, het meel wordt in de handzeef gedaan en gezeift, totdat louter zuivere bloem achterblijft" (Bennet en Elton).

Onthoudt U vooral dat er met de rechterhand wordt gedraaid. We lezen niets over een eventueel scherpstel, maar dat had best gekund, want we weten immers al dat het Romeinse leger de stenen bilde. Bovendien schrijft dezelfde Virgilius over een boer, die met z'n ezel, beladen met appels, naar de markt gaat en weer terugkeert met z'n bijgescherpte handmolen. Blijkbaar zat er een vakman op de markt, die de kweerns van zijn klanten bewerkte en appels als betaling accepteerde. Dat bijwerken hoeft niet veel meer betekend te hebben dan het eenvoudige ruw maken van de maalvlakken, zonder dat dit een bepaalde draairichting noodzakelijk maakte.

In tegenstelling tot het Romeinse leger buiten Italië gebruikten de Romeinen binnen Italië allerlei harde en zachte steensoorten voor hun handmolens. Veelal kwartsiet (hardheid 8), dat ten noorden van Rome werd gedolven. Het hoofd, evenals basaltlava, niet persé gebild te worden.

De bovengenoemde *molae manuariae* uit het Romeinse leger in Duitsland hadden, zoals gezegd,

een diameter van ca. 40 cm. Ze kwamen alle uit de Eifel bij Mayen, dezelfde steengroeven, waar ook nu nog blauwe stenen vandaan komen. De maalstenen-industrie moet destijds al een behoorlijke omvang hebben gehad, want van Zuid-Duitsland tot in Noord-Groningen zijn er basaltlava maalstenen opgegraven (Harsema). Daarbij was het kennelijk de gewoonte dat de stenen ongebild werden afgeleverd. Dat bewijst een scheepslading van ca. 30 Romeinse maalstenen, die in 1910 bij Straatsburg uit de Rijn werd opgebaggerd. Geen enkele steen was gescherpt (H. Jacobi). Dat werd blijkbaar aan de klant overgelaten.

Nu hoefde basaltlava niet persé te worden gebild. De poreuze structuur ervan maakt dat het altijd vanzelf ruw blijft. Destijds (ca. 10000 jaar geleden) bevatte de stollende lava vele gasbelletjes die bij het afkoelen kleine holten in het gesteente achterlieten. Bij het afslijten van de maalvlakken komen er steeds weer nieuwe openingen tevoorschijn, waardoor de steen nooit glad wordt (Harsema).

Ontwikkeling

De kweern kent een reeks verbeteringen in een lange ontwikkelingsgang. Aanvankelijk waren de ligger en de loper conisch, ongeveer 20°, zodat het meel tijdens het draaien vanzelf naar buiten kwam. In de loop van de eerste eeuwen na Chr. werden ze steeds platter, dunner en minder zwaar. Verder werden de rijn, de licht en het scherpstel verbeterd (een interessante geschiedenis, waaraan misschien wel eens een artikel kan worden gewijd).

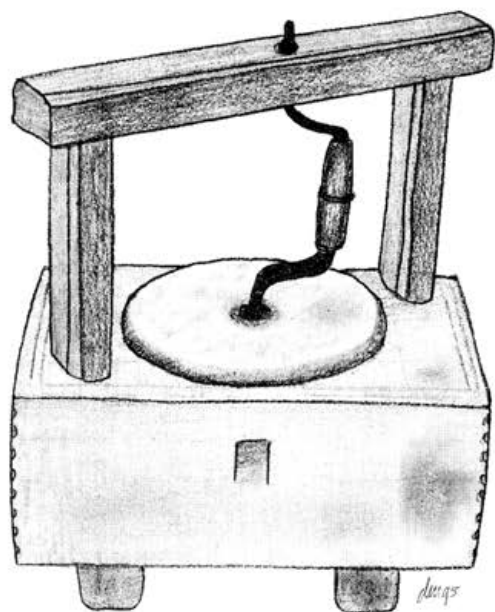
Ten tijde van de opkomst en verspreiding van de watermolen in West-Europa (8e en 9e eeuw) en zeker van de standermolen (12e, 13e eeuw) was er een goed ontwikkelde en zeer bruikbare kweern voorhanden, waarmee naar believen grof, middel en fijn meel mee gemaakt kon worden. Een onmisbaar huishoudelijk apparaat, dat dagelijks werd gebruikt (zie afb 4).

Nu regeerden vanaf de 10e eeuw feodale machthebbers, grootgrondbezitters die de dienst uitmaakten. Ze verklaarden het water, dat in rivieren en beken door hun landerijen stroomde, tot hun eigendom. Dit betekende dat er voor watermolens, die ze op hun grondgebied lieten oprichten, waterrecht betaald diende te worden (Reynolds). Zo betaalde een ieder, die z'n koren naar de watermolen bracht, behalve voor het malen, ook waterrecht (in welke vorm dan ook). [Het is hierbij niet ondenkbaar, dat vele eigenaars/gebruikers van *horizontale* watermolens ervoor pasten het waterrecht te betalen en de vertrouwde kweern weer ter hand namen].

Toen later in de 13e eeuw de standermolen had bewezen te kunnen functioneren op de wind, haastten de landeigenaren zich ook deze krachtbron, die immers over hun land woei, als hun eigendom te beschouwen. Het is daarom denkbaar dat velen weinig behoefte voelden hun maalgoed naar de water- of windmolen te brengen. Men maalde liever z'n graan op de eigen handmolen, want:

* dat was goedkoper

* het kon thuis gebeuren en het maalgoed behoefde niet gebracht en gehaald te worden

* de kwaliteit van het gemalene deed niet onder voor die van het door de grote (water- en wind) molens geleverde product

* men kon zelf de kwaliteit van het meel bepalen

* men had geen last van windstilte of droogteperiodes

Maatregelen

Dit alles zinde de heersende klasse niet. Deze zag wellicht aanvankelijk weinig rendement van z'n dure molen-investeringen. Toen dan ook in de 13e en 14e eeuw de standermolen zich gevestigd had en er in vele dorpen en steden wel een water- of windmolen voorhanden was, bleven maatregelen niet uit. Alle inwoners moesten hun koren op de centraal gelegen molen laten malen. En om deze verplichting af te dwingen werd de kweern op vele plaatsen in West-Europa verboden.

Zo bevestigde in 1324 de abt van St. Albans, in Engeland, het molenmonopolie. Iedereen moest z'n kweern inleveren. Het volk pikte dit niet, overviel de abt en dwong de abt de maatregel in te trekken. Maar een paar jaar later voelde hij zich weer sterk, hield met z'n privéleger een razzia, liet alle gevonden handmolens kapotslaan en van de brokken de binnenplaats van zijn abdij plaveien!

Ook Nederlandse overheden verboden de handmolens:

"Dat niemant onderstae eenig graen off kooren op den queernen to malen, maar binnen veertien dagen van alle ongewoontlike queernen sigh quyt to maecken en die selve af to breecken..." (Gelders Placaatboek 1, 1573).

Ze moeten dus weggegooid of kapotgeslagen worden. Maar het helpt blijkbaar niet veel, want honderd jaar later zijn er

"alomme bij den Landslieden menighvuldighe Queerens ofte Handt-molens opgherecht" (Vlaams Placcaatboek 3, 1663).

Zelfs in 1833 nog staat er in de nieuwe wet van 29 maart:

"Evenmin zal iemand mogen vervaardigen, hebben, gebruiken of vervoeren eenige quaren of handmolen of ander werktuig, hetwelk bekwaam is tot het malen of breken van graan."

Eeuwenlang werd de handmolen bij de wet verboden, maar hij was te populair en daarom onuitroeibaar. Pas aan het eind van de 19e eeuw verdween hij uit West-Europa.

De hypothese

Zoals reeds gemeld is, moet de standermolen zijn ontstaan in het 12e eeuwse Vlaanderen (het tegenwoordige Noordwest-Frankrijk), of in het zuiden van Engeland. In die vlakke gebieden functioneerden weinig of geen verticale watermolens, laat staan horizontale, die immers afhankelijk waren van snelstromende beken. Bij een dergelijke schaarste aan molens zal er een intensief gebruik van kweerns zijn gemaakt; bij iedere familie één, bij wijze van spre-

afb. 4 In de Middeleeuwen was de handmolen of kweern een zeer bruikbaar apparaat, waarmee naar keuze fijn of grof meel gemalen kon worden.

afb. 5 Boerenmolentje, aangetroffen in een museum van landbouwtechnieken, bij Poznan in Polen. Gevlucht ca. $3\frac{1}{2}$ m. Verplaatsbaar en simpel op de wind te zetten. In de kast een maalkoppel van ca. 50 cm diameter. Het gevlucht draait normaal, linksom (gezien uit de richting van de fotograaf). Een soortgelijke "handmolen op windkracht" zou misschien een directe voorganger van de standermolen geweest kunnen zijn.

ken. Het is niet ondenkbaar dat er in één van die kustgebieden, waar het vaak en hard waait, een slimme knutselaar, of een waterbouwkundig ingenieur woonde, die de werking van de watermolens kende. Op zekere dag kan hij ineens gezien, gedacht of gehoord hebben, dat er behalve in water ook in wind energie zit! Zich vervolgens suf prakti-zeerde, aan het werk ging en uiteindelijk, na kort of lang experimenteren, iets in elkaar getimmerd kan hebben met een primitief gevlucht en een overbrenging (die hij kende van de watermolens).

Het zal nog weinig geleken hebben op de standermolen, die zich er later uit zou ontwikkelen. Want de constructie van een standermolen is in al z'n eenvoud te doordacht en geniaal om zo maar ineens te verschijnen. Er moet welhaast een experimenteestadium en een (jarenlange) ontwikkeling aan vooraf zijn gegaan. Misschien waren de eerste exemplaren klein en simpel, of zelfs verplaatsbaar (zie afb. 5).

Om een model, zo'n allereerste windkorenmolens,

te testen zal de uitvinder toch allereerst geprobeerd hebben z'n eigen handmolen met behulp van wind aan het draaien te krijgen. Die handmolen bezat hij immers al en kostte niets extra's. En natuurlijk liet hij de looper in z'n primitieve proefmolen dezelfde kant op draaien als hij altijd al had gedaan: linksom!

Waarom linksom?

We zagen reeds dat ruim 90% van de mensheid rechtshandig is. Een rechtshandige, zoals de man in het verhaal van Virgilius, plaatste z'n rechter vuist rond het handvat op de handmolen, met de duim boven. Om het zware handwerk beter aan te kunnen en vol te houden draaide hij de looper linksom (zie afb. 6). Alleen zo oefende hij de meeste kracht uit (evenals b.v. tennissers een sterkere forehand dan backhand hebben). Voor de maker van de allereerste windkorenmolen lag de draairichting van het gevlucht dus van te voren al vast. Die werd bepaald door de draairichting van z'n kweern. Dit gegeven voorbeeld werd blijkbaar nagevolgd en eenmaal ingeburgerd groeide het uit tot een vaste gewoonte. Daarvan is nooit meer afgeweken (enkele uitzonderingen daargelaten). Een ingewortelde wijze van bouwen wijzigd zich niet zo snel. Want met het andersom draaien van de bovenas zit de vang aan de andere kant, draait de looper andersom, zitten de hekkens anders enz. Het gevolg zou dan zijn, dat een molenaar van een rechtse (vanaf de staart gezien), overgeplaatst naar een linkse molen, allerlei handgrepen en werkwijzen opnieuw zou moeten leren (P. Boorsma in een brief van 13-12-1932). Ook de molenmakers zouden het zichzelf alleen maar moeilijker maken, wanneer ze willekeurig linkse en rechtse molens zouden bouwen.

Het bovenstaande is een theorie en niet meer dan dat. Maar in tegenstelling tot alle andere verklaringen van het waarom van de draairichting (Gildebrieven van sept. en dec. 1994), is deze handmolen-theorie de enige die niet aantoonbaar onjuist is. Het is voorstelbaar, maar helaas wegens gebrek aan historische gegevens niet te bewijzen. En dat zal wel zo blijven, tenzij er ooit uit een vergeten archief van een vergeten klooster iets boven water komt. Ook dat is voorstelbaar, want het waren immers de West-Europese monniken, die de bouw en de kennis van watermolens in handen hadden. Misschien waren zij het wel die de standermolen uitvonden.

Peter de Moes

Bronnen:

- R. Bennet en J. Elton - History of corn milling, 1898
- E.C. Curwen - The problem of early watermills, 1944
- O.H. Harsema - Drents molenboek
- H. Jacobi - Saalburg Jahrbuch, 1912
- B. Moog - The horizontal watermill, 1994
- T.S. Reynolds - Stronger than a hundred men, 1988
- E. Smit - Gilde-informatie XVI, 1981

P.S. Op de artikelen over de draairichting tot

nu toe kwamen positieve reacties binnen. De sympathiekste kwam van Paul Bouters, uit België, degene die de torsietheorie propageerde. Aanvankelijk geloofde hij erin, maar later brachten anderen hem aan het twijfelen. Nu is hij definitief genezen van

zijn "spiraalkwaal". Wel plaatste hij vraagtekens bij mijn bewering dat de koningsspil inderdaad voor het eerst in de wipmolen werd toegepast (Was het niet de bovenkruier? Interessante vraag, waar we nog niet direct uit zijn.)

afb. 6 Een rechtshandige kon meer kracht op de looper van zijn handmolen uitoefenen, wanneer hij linksom draaide. Rechtsom draaien werkte vermoeiender en zou hij (of zij) minder lang volhouden. [foto Drents molenboek, pag. 33]

NATIONALE MOLENDAG, ZATERDAG 13 MEI 1995

Dit jaar is het alweer de drie-en-twintigste Nationale Molendag, die in mei georganiseerd wordt. Gezien het weer op Nationale Molendag van de afgelopen twee jaar is het te hopen dat we dit jaar weer geluk hebben, maar dat is afwachten gebazen. Mocht u graag bezoek op uw molen willen hebben en zorgt u voor allerlei extra activiteiten, dan is het zaak vroegtijdig te beginnen dat kenbaar te maken. Informeer de plaatselijke krant, de lokale omroep of televisie, de provinciale radio, de plaatselijke VVV enz. vroeg van te voren en hang op plaatsen waar veel mensen bij elkaar komen de affiches op met vermelding van de eventuele activiteiten. Hang de affiche dus niet alleen op de molen op! Mocht er een fietsroute in de buurt langs gaan, vraag dan bij de plaatselijke VVV hoe de route verloopt of organiseer zelf een fietsroute, wellicht samen met ande-

re molenaars in de buurt of met een fietsclub of andere vereniging. Wilt u dat de activiteiten op de molendag bij de Hollandsche Molen voortijdig bekend zijn (voor informatie aan derden), vul dan het antwoordkaartje dat ingesloten zit in het bekende pakket vlot in en stuurt het dan voor de erop staande datum terug. Bij de stand van de werkgroep in maart en april zijn natuurlijk de affiches en stickers te koop, maar dan zonder portokosten.

De affiches en stickers zijn ook te bestellen via gironummer 2903693 t.n.v. Nationale Molendag Erica.

Vermeldt duidelijk op de overschrijving wat u wilt hebben en hoeveel.

De prijzen:

Affiche per stuk

f 1,25

Stickertjes per stuk	f 0,60
Verzendkosten voor toezending in enveloppe	f 2,70
Verzendkosten voor toezending in een koker	f 6,00
Bestellingen boven de (in enveloppe)	f 10,00
GEEN VERZENDKOSTEN	

Wij wensen iedereen een hele fijne dag toe, maar denk wel om de veiligheid!

Werkgroep Nationale Molendag
Hans Petit

RECTIFICATIE

van het Gilde van Vrijwillige Molenaars
afdeling Noord-Holland

De uitnodiging voor de contactavond is bedoeld
voor

VRIJDAG 17 MAART

(en niet voor dinsdag 17 maart)

NIEUWS VAN DE BIOTOOPWACHT IN HET BIOTOOPJAAR 1995

In het afgelopen jaar is het aantal biotoopwachters gestegen tot 191.

Dat is dus nog niet: 'elke molenaar is zijn eigen biotoopwachter'. Dit ideaal is praktisch onbereikbaar, want dan zouden er zo'n 1000 moeten komen! Daar komt bij, dat niet iedere malende molenaar zichzelf geschikt vindt als biotoopwachter, terwijl er onder de niet-zelf-malende molenvrienden juist vele geschikt te vinden zijn. Zoals de zaken nu liggen, is er dus één biotoopwachter op gemiddeld vijf molens. Dat kon natuurlijk slechter.

En als deze allen goed waakzaam zijn en blijven, de staatscourant-knipsels (en 'artikel-19' in de eigen kranten!) nauwkeurig volgen, en op tijd reageren bij de gemeente (resp. Gerbrand waarschuwen!), dan zal er veel biotooppleed voorkomen kunnen worden.

Wist u dit alles al lang? Maar het is toch niet erg om dit dan toch éénmaal per jaar nog eens te horen? Zeker in HET BIOTOOPJAAR 1995.

Wat nu volgt, is eveneens een overbekend liedje: Wie, onverhoopt, geen tijd, zin of gelegenheid meer heeft, dit werk te doen, wordt nadrukkelijk verzocht zich af te melden.

Even goede vrienden. Maar wie er in feite mee stopt, zonder iets te zeggen, maakt dat zijn rayon voor onbepaalde tijd ONbewaakt blijft! EN wat er dan niet gebeuren kan...

Biotoopwachters gevraagd:

Eiland Wieringen

Hier zouden we graag een Wieringer of anders een nabije Westfries als biotoopwachter zien. De beide eilandmolens zijn met hun biocijfers 2 en 3 al behoorlijk biotoop-ontluisterd. Verdere verslechterung moet echter voorkomen worden.

Amsterdam-Noord
en Landsmeer

Samen twee molens: De Admiraal en de Twiske-molen. Ook hier hopen we

Walcheren

op aanmelding van een wachter.

Eén van de vier biotoopwachters van Walcheren heeft kortgeleden opgezegd. (Jammer, maar netjes!) Er werd nog geen nieuwe gevonden. Het gaat om de gemeenten: Arnemuiden, Veere, Vlissingen en Valkenisse (Biggekerke, Koudekerke en Zoutelande). Van harte hopen we op een aanmelding.

Voor alle drie de gevallen graag berichtje aan E. Smit, Duindoornplantsoen 10-12, 1871 TN Schoorl, tel. 02209-2069. Een aanmelder voor Walcheren kan ook terecht bij mevrouw Nel v. Leyen, De Stelle 20, 4464 BP Goes, tel. 01100-20585.

De Meldkamer van de 'Hollandsche Molen' (t.a.v. dhr. G. de Vries) is: 020-6238703. (Gerbrand, thuis in Uitgeest: 02513-12166).

Het biotoopjaar is NÚ

1995 zal voor 'De Hollandsche Molen' HET BIOTOOPJAAR worden. Het belang van de molenbiotoop zal op grote schaal - tot op ministerieel niveau toe - wereldkundig worden gemaakt. Waren vroeger brand - sloop - verwaarlozing de drie grootste gevaren voor molens; nu moet 'de wereld' weten, dat biotoop-aantasting de grootste bedreiging voor onze molens is geworden.

Biotoopwachters: schrik op tijd en wordt op tijd boos! Daar zullen de molens wel bij varen.

BOEKBESPREKING

DE STANDERDMOLEN, door Erik Tijman, Jan Scheirs en Dick Zweers.

De standerdmolen bestaat al 800 jaar en tot voor kort bestond er geen enkel boek over!! Het werd dus tijd dat daar iets aan werd gedaan. Mede op initiatief van het GVM hebben drie vrijwillig molenaars, tevens standerdmolenvorers, in deze leemte voorzien. In november 1994 werd in molenmakerij Coppes te Bergharen een prachtig standerdmolenboek ten doop gehouden. Op ons verzoek schreef molenkenner Jan den Besten onderstaande bespreking.

Eindelijk dan een Nederlandse uitgave over dit molentype en nu eens een boek, waarin bijna alles wat maar over deze molens bekend is, wat betreft wordingsgeschiedenis en niet te vergeten konstruktie en werking uitgebreid aan de orde komt.

In de tekeningen 1.1 t/m 1.10 bouwt Dick Zweers aanschouwelijk de molen op, hoewel we deze wijze van tekenen reeds eerder zagen, op nagenoeg eenzelfde wijze in de isometrische projectietekeningen 17 t/m 22 en 43 en 44, in "De Molens in West-Vlaanderen" van Luc Devlieghe uit 1984. Vergelijken we deze twee uitgaven, dan valt op, dat in het voorliggende boek de tekeningen van Zweers te veel verkleind zijn, een euvel, dat jammer genoeg nog steeds voorkomt en waarbij de uitgever te weinig rekening houdt met het doel waartoe deze technische tekeningen zijn gemaakt.

Waarom de breedte van de gedrukte tekst aanhouden, terwijl er op de bladzijden genoeg ruimte was om de tekeningen 25% breder en hoger te maken! Ook de tekenaar zal dit met mij eens zijn. Lijndikten worden bij te veel verkleinen te dun en bijschriften te klein. Een schoonheidsfout waaraan de schrijvers dus niet debet zijn! Ook de vijf prenten 4.73 t/m 4.77 lijden in nog sterker mate aan dit euvel.

Maar dit doet niets af aan de nagenoeg volledige wijze, waarop nu eens alles wat "des standerdmolens" is aan de orde komt. Voor de molinologen en ook voor de vrijwillige molenaars die in de standerdmolen geïnteresseerd zijn is het boek een must.

Ja als je alles kritisch doorneemt, valt er natuurlijk altijd wel iets te vinden, wat je opvalt. Zo zien we in afbeelding 1.1 wel duidelijk weergegeven hoe de standerdmolen ook met zwaluwstaarten draagt in de zetel, die zelf weer rust op de meesterbanden, zoals op bladzijde 18 ook wordt beschreven. In de beschrijving op blz.66 t/m 68, over de wijze waarop de verbinding standerdmolen - zetel - steekbanden wordt besproken met de dragende functie van deze onderdelen, wordt deze zelfde functie van de zwaluwstaarten in zetel en standerdmolen helaas niet genoemd. Terzijde: de "sluitspieën" of "sleutels", waarmee de dubbele pennen van de zetelkalven aan de buitenzijde worden opgesloten worden in de oude bouwbestekken overigens steeds "neknagels" genoemd, wat ook de praktijknaam was.

Jammer dat wijlen m'n vriend Izaak de Kramer dit werk niet meer heeft mogen aanschouwen, waarover hij veel met mij sprak. We zien hem op foto 4.52 op blz.77 op de molentrap staan in zijn jonge jaren.

En met deze foto kom ik dan op de, mijns inziens zeer gelukkige keuze van de schrijvers om bij het behandelen van de diverse kenmerken van de standerdmolen deze te tonen aan de hand van oude - tot zeer oude afbeeldingen. Deze toch laten de molen zien, zoals hij nog onbedorven was, in vol bedrijf, zonder dat er oude technieken waren weggerestaureerd, waaronder ik ook de stroomlijnwieken reken, die bij vele molens hun leven hebben verlengd. Zonder deze wiekverbeteringen had hoofdstuk 5 zeker geen 46 molens geteld!

Ook hulde voor het feit dat men nu eens gedurfd heeft te zeggen dat de begrippen open -, half gesloten - en gesloten standerdmolen niets met het wezen van het molentype van doen hebben. Ook volgens mijn mening van reeds jaren her zijn deze benamingen uit molenleken-schrijverstaal geboren.

Hoofdstuk 5 geeft een "korte" beschrijving van de bestaande Nederlandse Standerdmolens, die toch nog 25 bladzijden beslaat en veel meer historisch-technische en juiste informatie bevat, dan menig provinciaal molenboek. De keuze van het noemen van de buurtschapsnaam, dorpsnaam of plaatsnaam waar de molen staat en niet de gemeente-naam, is terecht ook hier gebezigd, evenals we in het Nieuw Utrechts Molenboek deden. Dit vergemakkelijkt het bezoeken - of zeg maar opzoeken - van de molen voor de geïnteresseerde molenliefhebbers.

Bij de beschrijving van de as, op blz.26 wordt gezegd dat de standerdmolen vrijwel altijd een houten as heeft, in later tijden voorzien van een gietijzeren askop. (De naam askop is ook juist gekozen! De term "insteekas" is ook een later verzonden naam.) Bij de beschrijving van de 46 molens in hoofdstuk 5 kan men echter 2 stuks houten assen aantreffen en 25 houten assen met ijzeren askop, terwijl 19 stuks een geheel ijzeren as hebben, of te wel 41% van het totaal aantal! Indien echter België en Noord - Frankrijk meegerekend zouden zijn, komt men wel aardig in de buurt van "vrijwel altijd" houten assen.

Op blz.58 wordt voor molenzeilen verwezen naar deel IV van de cursus van Den Besten, terwijl deze in de literatuurlijst op blz.128 wordt aangeduid als "gestencilde cursus in vier delen" enz., terwijl deze cursus nooit gestencil was, doch in 1969 eerst gelichtdrukt uitkwam en daarna reeds vanaf 1980 alles in fotocopie in zijn geheel in ringband wordt uitgegeven, dus na 10 jaar apart in 4 delen, nu al weer 15 jaar als een geheel en in totaal andere volgorde.

Op blz.49, waar het smeren van de zetel met voegburrie, plus standerdtop met brasem behandeld wordt, wordt de goede ervaring met zachte zeep genoemd, waarvan Den Besten zou beweren dat dit

Op de voorgrond: de drie auteurs van 'De Standerdmolen'

bij hout op hout soms te slecht smeert en consistentvet te prefereren valt. We willen hier een kanttekening plaatsen om een betere interpretatie te verkrijgen en weergeven wat Den Besten op blz.66 werkelijk zegt: "Boven- en onderzetel worden gesmeerd met gele zeep {zachte zeep} of consistentvet. Dit laatste soms vermengd met grafiet. Over deze smering merkt De Kramer op : Smeren van zetels met "groene"- of "gele" zeep geeft soms grote trubbels, deze zeep glijdt niet voldoende en is wat plakkerig, als de natte bestanddelen in het hout gedrongen zijn, of verdampt zijn. Konsistentvet of paardevet, beiden met grafiet vermengd, voldoen beter. (Volgens mij is dit inderdaad zo, echter als hout op hout glijdt. Bij zetels van hout, met neuten, die met plaatijzer beslagen waren, of beukehouten neuten, glijdend over een stalen plaat op de zetel, heb ik altijd wel goede resultaten met gele zeep gezien.)" Zover het citaat uit de cursus. Uit eigen ervaring nog dit: De Kramer heeft gelijk, doch dit vergt enige toelichting. Een wipmolen met houten neuten tussen zetel en steenburrie (of standerdmolen met houten zetel en voegburrie) gesmeerd met gele zeep kruit voortreffelijk ! mits men minstens eenmaal per week kruit. Staat de molen twee weken of langer op dezelfde windstreek stil, zonder gekruide te zijn, dan is de zeep opgedroogd en lijkt het wel of hij dan als lijn gaat werken, want dan zit de zaak zo vast "in zijn nest", dat je alleen de kop niet van zijn plek krijgt! Doch is hij eenmaal "uit z'n nest", dan gaat het direct weer goed. Dit relaas even ter nadere explicatie en interpretatie.

Wat ik verder in de literatuurlijst op blz.128 node miste waren twee werken van Jean Bruggeman uit

Villeneuve d' Ascq bij Lille, nl. "Toujours Vivants, Les Moulins" 1986 en "Nos Moulins..... 20 Ans Deja!" 1973 - 1993., handelend over de restauraties van o.a. heel wat Frans-Vlaamse standerdmolens in de provincies Nord - Pas de Calais, waar nog 12 standerdmolens staan in goede staat en draaiend!

Heel veel fraaie kleurenfoto's van het opbouwen van de standerdmolens, tijdens restauraties staan in deze werken, waaruit veel te zien- en leren valt.

Enige molenaars noemden me nog een huns inziens ommissie, nl. dat bij behandeling van de 46 molens in hoofdstuk 5, meest oude foto's zijn gebruikt, toen deze molens nog vrij in hun omgeving stonden. Men had graag er nog 46 foto's met tekst bij geplaatst die ook de huidige standplaats weergeeft, om de verloederding van de meeste biotopen aan de kaak te stellen! Maar voor mij behoeft dit niet zo nodig, eerstens omdat iedereen zelf die foto's wel kan maken, terwijl ik er van overtuigd ben, dat, hoewel dit op het eerste gezicht een goed idee lijkt, dit de uitgave dermate duur zou maken, dat we thans zeker geheel geen boek "De Standerdmolen" zouden hebben! En bovendien, de oude foto's hebben juist zo' n unieke waarde, omdat ze nog de geest ademen van het zware- doch toch zo mooie ambacht en weergeven waarvoor deze molens gebouwd zijn.

Dit waren dan enkele kritische, doch in feite ook weer niet zo bezwaarlijke noten, die eigenlijk in het niet vallen bij de schat aan wetenswaardigheden die het boek tot een uniek en zeer waardevol werk doen zijn!

Jan den Besten

Het boek is in de boekhandel verkrijgbaar voor f 49,50 getiteld 'De Standerdmolen', uitgegeven door uitgever Matrijs te Utrecht. Het ISBN nummer is ISBN 90-5345-060-2 geb.

Eén ding moet ons nog van het hart. Op pag. 31 onderaan staat 'de vang dient (ook) om de stilstaan- de molen geborgd te houden'. 'Geborgd' is wat te gewaagd uitgedrukt. Een stilstaande molen is pas echt geborgd met de kneppeel strak (indien aanwezig), de pal in, de roeketting vast, enz!!

De Redactie

DE WESTBRABANTSE MOLENS

Op zondag 19 maart 1995 zal voor de vierde maal een Westbrabantse Molendag worden georganiseerd door de vereniging 'De Westbrabantse Molens'. Door deze molendag wil de vereniging de aandacht vestigen op het cultuurbezit aan molens en op de verscheidenheid aan typen molens in het westelijk deel van Noord-Brabant.

Tijdens deze molendag kunt u genieten van zeer vernuftige techniek uit vervlogen tijden. De molenaars van onderstaande molens hebben hun medewerking toegezegd en de molens zullen bij voldoende wind in werking te bewonderen zijn. Ook zullen enkele molens graan malen.

Deelnemers

De molens die meedoen aan deze Westbrabantse Molendag, zijn te bezoeken in Bavel, Bosschenhoofd, Den Hout, Dongen, Etten-Leur, Halsteren, Heense Molen, Hoeven, Hooge Zwaluwe, Huijbergen, Made, Nieuw-Borgvliet, Nieuw-Vossemeer, Nispen, Raamsdonksveer, Roosendaal, Sprundel, Terheijden, Ulvenhout (onder voorbehoud), Wouw, Zundert).

Tevens zullen de rompen te bewonderen zijn van de molen 'Vreden en Hoop' in Breda-Prichenhage, en in Oudemolen/Fijnaart. Ook kunt u de vorderingen zien aan de in opbouw zijnde molen 'De Lelie' aan het haventje in Etten-Leur.

Openingstijden

De molenaars heten u van harte welkom en zullen u graag rondleiden in hun molen tijdens de openingstijden, die vastgesteld zijn van 10 tot plm. 17 uur.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met het secretariaat van de Vereniging 'De Westbrabantse Molens', Doornbos 47, 5121 RT Rijen, tel. 01612-25714.

NIEUWE UITGAVE 'MOLINOLOGIE'

In december verscheen de tweede uitgave van 'Molinologie', het nieuwe tijdschrift van TIMS-Nederland, de vereniging voor Molinologie in Nederland en Vlaanderen.

In het tweede nummer zijn een aantal interessante bijdragen opgenomen. Eric Tijman gaat naar aanleiding van de sloop van de stellingmolen in het Overijsselse Heeten, in op de wijze waarop een molen gedocumenteerd dient te worden. Hierbij dienen doublures te worden vermeden, prioriteiten gesteld te worden en uiteraard dient gestreefd te worden naar betrouwbare documentatie. In de rubriek 'Leden vragen aan Leden' staan twee merkwaardige molens centraal: een klein molentje in Kootwijk bij Apeldoorn heeft een raadselachtige geschiedenis en de trasmolen 'Het Schaap' in Utrecht had al voor 1864 een windroos! Uiteraard in dit nummer veel aandacht voor verschenen molenpublicaties (achttien in getal). De Vlaamse molenvorser Lieven Denewet gaat in op de verplaatsing van de standermolen van Liedekerke naar Pamel in 1941. Deze werd in genoemd jaar in zijn geheel verplaatst, zonder uit elkaar genomen te worden.

Tenslotte bespreekt Ton Meesters de verhoging tot stellingmolen van de stenen grondzeiler in het Brabantse Fijnaart in 1766. In een bijlage is het originele bestek uit 1766 opgenomen. Als losse bijlage bij de 'Molinologie' is een inhoudsopgave toegevoegd van het boek 'Onze Watermolens' (gemaakt door Hans Frieke).

Nr. 2 van 1994 is te bestellen door overmaking van f 13,- op Postbankrekening 6104927 t.n.v. T.I.M.S.-Nederland te Maartensdijk. U krijgt het nummer dan zo spoedig mogelijk thuis gestuurd.

BOEKBESPREKING

In het vierde deel in de Historische Reeks Land van Heusden en Altena is een uitgebreid artikel gepubliceerd over de molens in het Land van Heusden en Altena. Auteur is de heer J. den Besten, die wijd en zijd bekendheid geniet als molendeskundige en momenteel uit dien hoofde betrokken is bij de herbouw van de korenmolens te Woudrichem. Zijn omvangrijke bijdrage, met een groot aantal illustraties waaronder vele die nog niet eerder zijn gepubliceerd, handelt over elke molen afzonderlijk en de bemalingsgeschiedenis vanaf de middeleeuwen tot in de twintigste eeuw in het Land van Heusden en Altena. Uit de inleiding blijkt al de liefde van de auteur voor de molen: "Op de Westmolen van Gor-

kum waar ik tussen 1936 en 1948 dag en nacht vertoefde en het mulders- en zeilmakersvak van haver tot gort leerde, klommen we bij zuidenwind van tijd tot tijd de trap op als de wind toenam en het 'ging spannen', om van bovenuit de molens over de Merwede onze 'voorgangers' bij die windrichting, namelijk de Uitwijkse molens en het 'Landeke' gade te slaan, met aan de gezichtseinder nog de Oude Doorn. We konden dan zien wat de mulders Rien Bos, Dekker en Kees van der Beek deden als de wind ging toenemen.

Werd er door hen gezwaaid, dan hadden wij nog ruim de tijd om dit ook te doen voordat we door de harde wind werden getroffen".

('t Is in feite een aanvulling op het zelfde verhaal in het Brabants Molenboek)

In deel vier treft u eveneens een artikel aan wat handelt over de oorzaken die hebben geleid tot het ontstaan van de Sint-Elizabethsvloed. Menselijk falen en klimatologische omstandigheden in de tweede helft van de veertiende eeuw vielen hierbij samen. Tekortkomingen in het onderhoud van de dijken, de slechte financiële situatie van de Grote Waard en het gebrek aan enthousiasme van de deelgebieden om zich in te zetten voor het algemeen belang. De natuur gaf de laatste zet, aldus de auteur de heer C.C.W. de Korver.

Uitgave: Stichting Historische Reeks Land van Heusden en Altena, Altenastraat 40, 4255 VW Nieuwendijk (01834-3550).

Prijs: f 29,95, ISBN 90 800 593 4 1.

WINDWATERMOLENS TIJDENS WATEROVERLAST

De watermolens in Noord Holland hebben ook hun steentje bijgedragen aan de beheersing van de polderpeilen, nadat grote gedeelten van NW-Nederland last hadden van extreme hoeveelheden regen.

Vele vrijwilligers en enkele beroepsmolenaars hebben vele extra uren gemaakt met hun molens.

Voor het eerst sinds de afschaffing van het sein-systeem in 1981, werd het stopsein weer van kracht. Niet alleen de polders, maar ook de boezemwateren kregen te maken met te hoge peilen. Toen bleek dat er verschillende dijkgedeelten te laag waren en overstroonden, nog voor het bereiken van het peil van NAP. Dat is de hoogte die nog gekeerd dient te kunnen worden. Ook bleek de boezembemaling een zodanige capaciteit te hebben, dat natuurlijke spuiomogelijkheden onmogelijk gemist kunnen worden.

Normaliter wordt er dan ook ruimschoots gespuid op het IJsselmeer, maar dat stond, nog vroeg in het seizoen, op het hoge zomerpeil, hoger dan de binnenboezem.

Voor en na de periode van het stopsein deden de molens dapper mee.

Het kwartaalblad 'Molenpost', een uitgave van een zestal Noord Hollandse Molenstichtingen, bracht een zeer leeswaardig overzicht van al hetgeen de diverse watermolens in het gebied presteerden.

We mochten van deze gegevens gebruik maken, waarvoor uiteraard onze hartelijke dank.

Het blijkt dat van de overgebleven ± 10 maalvaardige molens van de Haze- en Zijpepolder de capaciteit van de molens bij gunstige wind ongeveer $1\frac{1}{2}$ keer zo groot is dan de mechanische bemaling. Een enkele keer wordt door het waterschap een beroep op de windbemaling gedaan.

De LQ wordt beheerd door vader en zoon Rentenaar. Zij maalden ca. 100 uren. Enkele dagen en nachten waren zij in touw. Zij wonen naast de molen.

Molen D ontlastte de polders D en E van vele kubieke meters water.

Op molen F maalt Klaas Zaal. Hij toog met een slaapzak op vrijdagmiddag naar de molen om de bedstee te betrekken. In 40 uur maalde hij de polder leeg. De waterschapsbeambte passeerde en zei: 'Ik zie het al, hier gaat alles prima'.

De molen ON maalde meer dan 20 uur met de molenaars Boutkan en Ammers. Eerst was er veel gemopper over het hoge water. Later volgde begrip en zelfs medeleven voor het goede werk van de molenaars.

Bij de diepste polder van de Zijpe werd er naast de molen een noodgemaal geplaatst, waardoor de molen ZG niet kon malen.

Op de molen NM maalt C.P.H. Vis. In de zomer maalt hij meestal in. In september werd het elektrische gemaal geholpen. De bollentelers waren zeer tevreden.

Op de PV kon molenaar Jonker alleen in de tweede regenperiode nuttig werk doen omdat hij in september op vakantie was. Samen met H. Kieft werd acht uur gemalen.

De P kon wegens vakantie van de molenaar weinig doen.

Op de OT maalde R. Brommer ca. 36 uur en er werd ook 's nachts gemalen.

De molen Vakkoo had een neerslag van 279 mm in september. Vier dagen en nachten maalde Jan Borst door zolang er wind was!

Herman Mulder van de Veenhuizermolen te Heerhugowaard maalde maar weinig. Als rayonbeheerder van het waterschap was hij overal, maar niet op zijn eigen molen.

De Grebmolen is ook zeer actief geweest, maar dat verhaal vindt u elders in deze Gildebrieven.

De Bosmolen te Egmond aan de Hoef mocht een tijdlang niet malen, omdat de capaciteit van deze

molen, tesamen met het gemaal, te groot zou zijn. Bij de Philistein te Bergen was het anders. De molenvijzel is tevens de vijzel van het gemaal. Gerard van Wieringen maalde op 30 oktober, zondag. Op zaterdag stond de polder nog blank, op maandag niet meer...

De molens van Hensbroek, Wogmeer en Obdam hebben ook meegeholpen in de natte tijd. Vooral de Wogmeer, die moest het even alleen doen toen het gemaal een storing had en het noodgemaal een gebroken hoofdas...

Bij de Tweede Broeker en de Noordermolen te Uitgeest dreigden lekkages in dijken en wachtdeuren.

De molen van de Naardermeer moest ook stoppen met malen, omdat de kade van de lange voorboezem

te laag is. Overigens maalde deze molen geheel alleen en met de wind de Naardermeer af.

In het Utrechtse moest de vrijwel altijd stilstaande Hoekermolen te Nigtevecht bijspringen. Drie dagen maalde Arno Goubitz tot het water weg was.

Ongetwijfeld is daarmee nog lang niet alles gezegd. Vooral uit Zuid Holland is ons weinig bekend. Het mag echter duidelijk zijn dat vele vrijwilligers hun beste beentje hebben voorgezet.

Over de activiteiten op de Wimmennummolen over de oorzaak van de vele regen wilden we publiceren, maar vanwege teveel kopij ging dit niet door.

J.K.

WATEROVERLAST

Er is al veel over geschreven en ook Jan Kurver zal er in zijn weerrubriek wel uitgebreid op terugkomen: in september was het uitzonderlijk nat. En het was vooral de uitzonderlijk grote hoeveelheid neerslag in zo'n korte tijd die een noodsituatie deed ontstaan in Noord-Holland.

Woensdag de 14e regende het al behoorlijk en dat zette donderdag flink door. Ik besloot om uit mijn werk naar de molen te gaan om assistentie te verlenen bij de bemaling van de polder.

Tussen de middag bleek er ene Koopman uit Hendrik Ido Ambacht voor me gebeld te hebben, maar aangezien ik me daarbij geen persoon kon voorstellen, wachtte ik maar af tot hij weer zou terugbellen. Als ik geweten had dat het Koopman uit Warmenhuizen was geweest dan had ik wel contact opgenomen. De nood in de polder was zo hoog gestegen, dat de gezamenlijke tuinders het waterschap om inschakeling van de molen hadden gevraagd. Door het bovengenoemde misverstand was er echter geen contact gelegd. De molen was echter toch rond half twee in bedrijf gekomen, door Mart Borst, werknemer bij het waterschap en molenaar van de Oosterpolder te Nieuwe Niedorp. Zijn gemaal kon het nog redelijk aan. Anders lag het met de gemaaltjes van de binnenpolders van de polder Geestmerambacht, waartoe De Greb ook behoort. Door de sterke peilsteiging in de polder Geestmerambacht (70 cm) waren deze gemaaltjes niet meer in staat de wachtdeur door de verhoogde druk open te drukken. De constructie is blijkbaar niet opgezet om zulke peilsteigingen te overwinnen (in tegenstelling tot de gemalen die op de boezem uitslaan en die wel zo geconstrueerd zijn dat ze een grote peilsteiging kunnen overwinnen).

Zo ook het gemaaltje van De Greb: het maalde maar door, maar er kwam niets meer uit: hij maalde zijn eigen water rond.

Ik was al, zoals gezegd, van plan naar de molen te gaan en ik stond al met mijn 'molenpak' aan, toen er gebeld werd, waar ik bleef: de beller verkeerde in de veronderstelling dat er wel contact gelegd was, misverstand alom dus.

Kort gezegd om half zes was ik op de molen en kon Mart Borst afgelost worden.

De sloten stonden tot de rand vol met water en waren dus extra breed: 't leek wel of de tijd voor de ruilverkaveling met de brede vaarsloten was weergekeerd! De polder stond 80 cm boven peil.

De buurman van de molen had sinds woensdagmiddag niet minder dan 102 mm neerslag gemeten en later zouden de weerkaartjes ook te zien geven dat de streek tussen Alkmaar en Schagen (waar de Grebpolder ligt) de meeste regen had te verstouwen.

Er was een flinke wind en de molen liep zeer goed door. De tuiners en het waterschap verzochten 's nachts door te malen. Voor buitengewoon verlof voor vrijdag werd gezorgd.

Nachtmalen is een bijzondere belevenis: je ziet langzaam de wereld inslapen en later langzaam ontwaken. De nacht duurt korter dan je aanvankelijk zou veronderstellen: er is steeds wel wat te doen en het weer vraagt ook de nodige aandacht. De lucht was wisselend bewolkt en de maan gaf het landschap een zilveren glans en zo maalde de molen hard voort in de maneschijn.

De volgende morgen werd ik om ruim acht uur afgelost door Willem Duineveld, medewerker van het waterschap. We spreken af dat ik om vier uur hem zou aflösen. Ik ga slapen. De hele nacht hard malen heeft niets merkbaars opgeleverd: de molen heeft de peilsteiging voor weten te blijven! Van Koopman staat het laagste deel van het land onder bij de slootranden. Ook de polder Geestmerambacht daalt niet.

Als ik om vier uur terugkom, is er aardig wat volk bij de molen en van enkelen verneem ik dat het elders niet veel beter is: overal worden loonwerkers geharterd om noodpompen in te zetten: de noodpompen van het waterschap zelf waren toen al ingezet.

Aan belangstelling heb ik geen gebrek: er komen af en toe mensen praten en kijken en ik word goed verzorgd: koffie, koek, brood en rond twee uur 's nachts een warme hap! (Later hebben zowel de

gezamenlijke tuinders als het waterschap hun waar-
dering voor de hulp op sympathieke wijze laten blij-
ken.)

We gaan de nacht weer in. 't Is zeer buig weer.
Gelukkig gaan de buien voor het merendeel langs
de kust, maar toch krijgen we er iedere keer een
flinke sliert van te pakken: regen en vooral veel
wind.

De molen is uitgerust met fokken met uitneembare
eindborden. Hij maalde die nacht aanvankelijk met
lege hekkens, maar dat beviel niet: in de buien te
hard, hij was dan nauwelijks te houden en tussen de
buien door goed. Nam je de borden uit, dan liep hij
tussen de buien veel te langzaam.

De oplossing was: borden uit en twee lange halven
voorgelegd. In de buien zorgden de kale fokuitein-
den voor een veel regelmatigere gang en tussen de
buien hielden de twee lange halven de vaart erin!

In deze nacht heb ik me geen moment verveeld:
de molen eiste door het buig weer alle aandacht op.
De vaart bleef er goed in.

Op zaterdagmorgen werd ik tegen half negen
afgelost door Arie van Leijen, molenaar van de
Berkmeer bij Obdam. Henny, m'n vrouw, komt me
halen en brengt me 's avonds lekkere koffie.

Ook nu heb ik niet te klagen aan belangstelling.
De wind is nu aanmerkelijk minder en wat het peil
betreft waren we 3 cm naar beneden! Om half vijf
komt een noodpomp naast de molen en later in de
nacht worden er elders nog twee geplaatst.

De molen is dus nu 52 uur in bedrijf geweest en
heeft - ondanks de beste wind - slechts 3 cm gewon-
nen!

De tuinders zijn het erover eens dat als de molen
niet gemalen had, de polder blank had komen te
staan. Het wordt nu duidelijk minder met het malen.
Bovendien gaat de wind naar het noorden, zodat hij
gebroken wordt door het huis en de boschagens
aan die kant. Vanaf 12 uur wordt er slechts af en
toe gemalen, de molen staat nu veel stil. Om half
vier besluit ik af te zeilen en naar huis te gaan. Drie
nachten van 14 à 16 uur hebben nu wel hun weer-
slag: de vermoeidheid is nu merkbaar. Bovendien is
de lucht erg onstabiel: 't blikkert af en toe en in de
verte rommelt het.

Om half zes ben ik thuis en bel het waterschap.
Daar hoor ik dat een maalverbod voor Schermer-
boezem is afgekondigd. De zondagmiddag (het
maalverbod geldt nog steeds) gebruiken we om in
de omgeving eens de toestand op te nemen.

Het water zakt nu snel, maar er wordt dan ook van
vier kanten aan getrokken!

Maandagavond nog naar de molen geweest, maar
de wind kwam pas tegen elven op zetten: te laat om
het restje eruit te gooien. Zowel van omwonenden
als van het waterschap was er warme belangstelling
voor de verrichtingen van de molen. En één positief
punt valt te melden: ik krijg nog stroom in de
molen, want je in het donker behelpen met een has-
pel en lichtpunt vanuit het gemaal: 't gaat wel, maar
is niet ideaal.

Zo heeft de molen toch maar weer eens zijn nu
bewezen (en zou dat met de wateroverlast ruim een
maand later weer doen).

Bart Slooten

DE BLIKSEMAFLEIDERCONTROLE IN 1994

Ook in 1994 zijn de bliksemafleidercontroleurs
weer op stap geweest. Er werden 14 controles ver-
richt en wel in de volgende provincies: Zeeland 1,
Brabant 4, Gelderland 4, Limburg 3 en Zuid Hol-
land kwam met 2 controles uit de bus.

Het totale aantal is dus wat teleurstellend en we
hopen in 1995 op wat meer klandizie. Voor de veil-
igheid van uw molen kan een goede bliksemaflei-
derinstallatie van levensbelang zijn! De keuring is
voor de Gildeleden gratis, dus twee redenen om van
deze service gebruik te maken! Verschillende aan-
vragen van het afgelopen jaar zijn echter nog niet
gehonoreerd, omdat ze pas laat in het jaar kwamen,
of doordat bijvoorbeeld de controleur en de vrijwillig
molenaar nog niet een gezamenlijke controledag
konden plannen.

Voor Drenthe staan zodoende nog 5 aanvragen
op de lijst, voor Friesland 2, voor Utrecht en Zee-
land ieder 1 en voor Gelderland nog 2.

Opvallend was het afgelopen jaar dat veel aan-
vragen een hercontrole betroffen. (Al eerder was de
installatie door onze controleur gekeurd). Als er
niets met de installatie is gebeurd (inslag op de
installatie, lostrekken aardleiding door bijv. grond-
werkzaamheden e.d.) heeft het aanvragen van een

hercontrole na een jaar (zoals voorkwam) totaal
geen zin. Bij goed onderhoud door de vrijwillig
molenaar (schoonhouden van de contactpunten op
roe en ringleiding, controle en reparatie van de soe-
pele verbindingskabel enz.) is hercontrole niet eer-
der zinnig dan na 3 tot 4 jaar na de laatste uitge-
voerde controle.

Soms wordt ook snelle hercontrole gevraagd om
de kosten van de installateurscontrole uit te sparen.
Die wordt dan stopgezet.

*Dit is echter een zeer gevaarlijke gedachten-
gang, omdat de rapporten van de Gildecontrole
geen enkele juridische waarde hebben bij schade-
claims aan de brandverzekering bij schade door blik-
seminslag.*

*Alleen rapporten van de erkende installateur
kunnen daarvoor worden gebruikt. Aanvragen
met bovenvermelde bedoelingen worden dan ook
niet gehonoreerd, omdat ze geen zin hebben en het
Gilde alleen geld kosten. Waarom dan toch een Gil-
decontrole?*

De erkende installateurs weten soms niet goed en
hebben vaak ook niet de gelegenheid om een molen
volgens de Norm NEN 1014 te controleren. Specie-
aal de doorverbindingen tussen de roeden onderling

en tussen de roeden en de askop worden dan niet gecontroleerd omdat daarvoor het wiekenkruis moet worden rondgedraaid en de molenaar tijdens de controle niet aanwezig is. Bij een Gildecontrole wordt altijd de afspraak gemaakt dat de vrijwilliger bij de controle aanwezig is.

Heel vaak komt in de Gilderapporten dan ook naar voren dat deze verbindingen zeer hoge weerstanden hebben en dus gevaar opleveren.

Bij de keuringen kwam dit het afgelopen jaar zeker een vijftal keren voor. Een veelvoorkomende opmerking was ook dat de aardverspreidingsweerstand niet aan de norm voldeed en een te hoge weerstand had.

Daardoor is de werking van de gehele installatie onvoldoende!

De Gildekeuring is toegespitst op de specifieke eisen die de molen aan zo'n keuring stelt en geeft een onpartijdig, deskundig en volledig rapport over de gehele installatie volgens de voorgeschreven norm NEN1014. Reparaties worden NIET verricht. Dat is werk voor de installateur!

De Gildekeuring is gratis en wordt gezien als een service aan de leden. Daarom is het noodzakelijk dat de te controleren molen bemalen wordt door een Gildelid die ook de aanvraag verzorgt.

Gang van zaken bij aanvraag en controle

De aanvragen worden verzonden naar de coördinator. Het verzenden gebeurt door de vrijwillige molenaar die dus lid moet zijn van het Gilde. Voor de aanvraag kan het hierbij afgedrukte formulier dienen.

Het is van belang dat ALLE gevraagde gegevens zoals adressen van molen en molenaar van de eigenaar en ook de telefoonnummers van de vrijwilligers worden doorgegeven! Dit i.v.m. het gemakkelijk

vinden van de molen en het opnemen van contact met de vrijwilliger.

Daarom moet de aanvraag ook **SCHRIFTELIJK** worden ingediend.

Het adres van de coördinator is: D.J. Abelskamp, Laan 1940-1945 no. 2, 7231 GL Warnsveld.

Vermelden:

a. Naam, adres en telefoonnummer van de vrijwilliger.

b. Het adres van de molen.

c. Naam en adres van de eigenaar (i.v.m. de toezending van het rapport). De aanvragen worden per regio behandeld, zo mogelijk in groepen van vier molens bij elkaar gelegen, zodat de controleur zo'n groep in een dag kan afwerken. Neem daarom contact op met uw collega-vrijwilligers buurman en probeer ook hun molens in het controlebezoek te betrekken. Dit om de kilometerkosten te beperken.

De binnengekomen aanvragen worden door de coördinator aan de regiocontroleurs toegezonden.

Afspraak controledatum

De regiocontroleur maakt telefonisch een afspraak met de vrijwillig molenaar over de datum en de tijd van het controlebezoek. Vandaar het belang van het telefoonnummer! De vrijwilliger dient bij het controlebezoek aanwezig te zijn i.v.m. het rondraaien van het gevlucht tijdens de controle.

Verzending meetrapporten

De regiocontroleur stuurt de rapporten naar de coördinator.

Deze vermenigvuldigt het rapport en stuurt kopieën naar de moleneigenaar, de vrijwilliger en naar De Hollandsche Molen en houdt zelf een afschrift voor het archief.

Is uw installatie de laatste jaren niet meer gekeurd?

JAMMER GENOEG BENT U NIET DE ENIGE MET BELANGSTELLING VOOR MONUMENTEN

Evenals u hebben ook houtworm, boktor en zwam een uitgesproken voorliefde voor ons nationaal monumentenbestand.

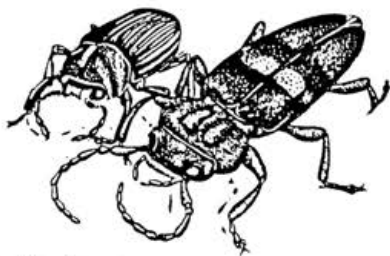
En waar uw belangstelling opbouwend is, gaan zij nogal afbrekend te werk.

Resultierend in schade-posten van miljoenen guldens. Voorkomen blijft daarom altijd goedkoper dan genezen.

Sterker nog: genezen is soms zelfs helemaal niet meer mogelijk.

Laat daarom een specialist van Rentokil bij u langs komen voor inspectie. De kosten van deze inspectie zijn nul komma nul, waar ook in Nederland.

Bovendien krijgt u meteen een serie

Links de houtworm, rechts de boktor. Samen veroorzaken ze voor miljoenen schade aan monumenten.

duidelijke tips over bescherming.

Bel voor een
vrijblijvende inspectie,
advies en offerte
Rentokil
06 - 0226600

Denk dan aan de veiligheid van uw molen en maak gebruik van de hierboven genoemde service. Laat uw installatie deskundig, onpartijdig en gratis

keuren door onze controleurs die met hun materiaal graag voor u klaar staan.

Ondergetekende,

Naam:

Adres:

Postcode en woonplaats:

Telefoon:

Vraagt hiermede een bezoek aan voor het controleren van de bliksemafleiderinstallatie van de molen:

Naam:

Adres:

Standplaats:

De molen is eigendom van:

Naam:

Adres:

Postcode en woonplaats:

Nader bericht van de regiocontroleur wordt afgewacht.

Datum: Ondertekening

HET WEER ZOALS HET WAS

door Jan Kurver

Wanneer er in Nederland over het weer wordt gepraat, aan de borreltafel, in de kroeg, of zomaar in de winkel, dan gaat het vaak over de 'Weervoor-speller', die er altijd naast zit. Of het nu het KNMI is, Meteo Consult, of een plaatselijke radioweerman. Ze weten er allemaal niks van. Ze zitten er altijd naast.

Ook in mijn directe omgeving hoor ik die kreten wel: "Het zou 13 graden worden en het is hier maar 9".

Zelf heb ik dat weerbericht ook gehoord en dat luidde dan: Temperatuur van 8 tot 13 graden.

Die 13 graden waren dan voor het zuiden bedoeld, bedenk je er dan bij. En daar zitten wij niet, hè? En dan klopt het toch goed, nietwaar?

Al zeg ik het zelf, ik kanker niet zo vaak op onze weermannen. (O ja, weervrouwen hebben we ook...) Het is geen gemakkelijk vak. Bovendien gebeurt het erg vaak dat het weer niet overal net zo is als 'bij ons'.

Het voornaamste van het weerbericht is voor ons molenaars toch de wind, en dan zeker de windrichting. Nou, daarover heb ik dan toch een klacht. Eigenlijk ben ik best nijdig deze keer. Waarom dan wel? Ik zal het uitleggen.

Het was derde kerstdag (als je dat tenminste zeggen mag) en het regende de hele dag bij een hoge temperatuur, althans, hier in het midden des lands.

Geen probleem dus, of het zou moeten zijn dat de hele molen van boven tot onder kleddernat was na de vorst en ijzel van vlak voor de Kerst en tweede Kerstdag. Het water liep van het ijzerwerk af en al het dikke hout was nat beslagen. Dat hoort bij hoge wintertemperaturen.

De wind dus. Nou, dat was niet weinig. Op het einde van de morgen toen de molen werd losgegooid, gemiddeld 5, met enkele toppen van 6 Beaufort. Welgemeten. De molen had niets te trekken en liep met twee borden uit en wat schraal op de wind een beste gang.

In de loop van de middag minderde hij iets en de borden konden weer in. Het was de hele dag een, wat je noemt, 'verstopte lucht'. Lage bewolking, continu regen.

Hou zou het verder gaan? Voor mezelf had ik absoluut niet het idee dat er veel zou veranderen. Aan dat idee hadden de weermannen (etc.) dapper meegewerkt. Ze hadden het allemaal over ZW-wind. Alleen in het noorden, in Groningen en zo, was minder wind. En dat alleen nog volgens Meteo Consult.

Om half vijf was er nog een regionale weervrouw, onder supervisie van het Koninklijke NMI aan het woord. Een oplettende presentator, die waarschijnlijk wel naar buiten had gekeken, suggereerde dat het al wat minder waaide. Nee hoor, zei de weervrouw, alleen ver weg, in Groningen (Eelde) en Leeuwarden was minder wind.

Maar, onze presentator had het wel degelijk goed gezien, de molen liep niet meer zo hard.

Niets aan de hand dus volgens onze weervrouw, sprekend op nauwelijks 25 km afstand. Een weerbericht, to the point, afgestemd op de onmiddellijke omgeving, ja, ja.

Even later, precies op het moment dat ik weer eens buiten poolshoogte ging nemen, viel de molen ineens stil. De wind, die dat niet behoorde te doen, ruimde in een minuut, niet naar NW maar naar N en na nog enkele minuten naar NO! Achterstevoeren!

Geen probleem verder, zonder zeil. Vang erop en molen vast. Klaar is Kees. Maar als je nou eens met zeil had gestaan. Die molens en hun molenaars zullen er vast wel geweest zijn.

Tegenwoordig ben ik 'in het bezit' van een fraai gerestaureerde molen met een meer dan perfect werkende windvaan. En die wees binnen de kortste keren aan dat de regen nu, zelfs nog in verhevigde mate, regelrecht door de deur het bovenhuis inkletterde.

Nou, dat was me toch wat te veel. Allemaal ZW-wind voorspellen, zelfs het regio-weerbericht, plaatsgericht en actueel, terwijl het waait uit NO en echt niet zwak! Dan word je toch gek! Waar heb je zo'n weerbericht voor?

Elk half uur kun je het horen. Maar op een belangrijk onderdeel bevat het onzin. Maar ja, wie kan die windrichting nou een zier schelen? Alleen zo'n stel in zichzelf gekeerde molenaars met oogkleppen voor?

Die NO-wind zou een heel eind kruien betekenen en ook omdat het nog steeds regende, besloot ik maar naar huis te gaan en de molen te laten staan. Niets menselijks is mij vreemd, nietwaar! En morgen is er weer een dag. Diverse molenaars die ik later daarover sprak dachten er net zo over.

Thuis gekomen is er dan Erwin Krol en John Bernard. Vooral als er interessant weer is, neem ik dat wel eens op op video. Eens kijken wat ze zeggen, dacht ik enigszins opgewonden. Krol laat satellietbeelden zien en dat maakt alles vrij duidelijk. Er was een koufront vanuit het noorden afgezakt, waarachter het onbewolkt werd. Maar Krol vond: "Daar

hoef ik niets aan toe te voegen. Het betekent dat het vannacht regent, alleen in het noorden klaart het op."

Nou, een uur later werd het ook in het midden van het land droog en klaarde het op. De temperatuur daalde van 12 naar 7 graden. Maar geen woord over NO-wind, wel mooie radarbeelden, waarop de 'droogte' uit het noorden te zien was.

Bij John Bernard: ha, ha, eindelijk bevestiging. Op zijn weerkaart een duidelijk koufront. Een echte blauwe lijn, met ten noorden daarvan een pijltje met NO-wind. Gelukkig, ik ben geestelijk nog in orde. Bernard vertelt zelfs dat het front een scherpe lijn vormt van Katwijk over Utrecht tot Doetinchem en dat het nog ietsje naar het zuiden komt. Later in de nacht zou het front weer terugkeren als warmtefront en dan zou het weer gaan regenen.

Om nog wat meer zelfbevestiging te verkrijgen (of misschien ook om te kijken of het daar ook niet klopte) belde ik nog de 'Windline'.

Gelukkig: Almere, Muiderberg, Harderwijk, Hoorn, allemaal NO-wind. Zaandam en Scheveningen zelfs Oost (Hoi!). Andere stations, alsmede de Wadden, ZW-wind.

Nog wat later op de avond wijst de windmeter ZO en zelfs Z.

De BBC van 23.00 uur laat het prachtig zien in de vorm van vele kleine pijltjes uit ZO, die plotseling opgevolgd worden door dikke pijlen uit ZW. Dat is dan voor de volgende dag. Onvolprezen!

WAT DE MOLENAAR ZAG EN HOORDE

De molenaar zag in een wijd verspreid blaadje met aanbiedingen op gebied van textiel, waarop altijd een aantal fraaie landelijke plaatjes, drie kleurige molens, overal uit het land.

Vlak daaronder stond dat de tapijten voor weinig weg vlogen, in grote letters. Een traditioneel tapijt voor f 50,- en een kindertapijt (wat dat dan ook zijn moge) voor f 5,-. Misschien een tapijtje van papier? Een zogeheten 'verrassend tapijt' voor f 25,-.

Toch eens gekeken of er onder de molenplaatjes soms een prijskaartje hing, of dat ze misschien in de aanbieding waren, wie weet? Het was per slot van rekening uitverkoop, nietwaar?

Bij nadere beschouwing van de afgebeelde Noord Hollandse binnenkruier bleek deze te zijn ingestuurd door onze vroegere eerste voorzitter. Hij heeft daarmee zelfs een prijs gewonnen van f 100,- te weten een textielpakket van die waarde.

En nou ben ik toch zo nieuwsgierig wat onze Eric zou hebben gewonnen. Voor honderd gulden kun je heel wat kopen bij die zaak. Als hij zou krijgen wat er in de folder staat, dan staat hem nog iets te wachten.

Zo staan er b.v. wasknijpers: 24 voor een gulden. Misschien nuttig om de zeilen eens te drogen? (Nadat ze fris gewassen zijn!) Of fotoalbums, ook voor één gulden. Uiteraard voor molenfoto's, niet-waar? En er staan ook damesparaplu's. Maar aangezien onze winnaar niet zo'n zwaargewicht is, zal de stabiliteit van zo'n apparaat in dat windige duineland een probleem opleveren. Een borstel met kam dan? Maar ja, als je haar zo dun wordt? Dan is het meer een kwestie van de juiste windrichting en binnen blijven op z'n tijd. Misschien zitten er in het textielpakket wel een stel gesorteerde pluchebeesten. Ze waren ook in de reclame. Toch leuk voor gezelschap? Wie weet? Ik ben daarvan niet zo op de hoogte, maar er blijken shortama's te bestaan. Pyama's in de vorm van een short. Speciaal voor heren. Echt iets voor de modegevoelige molenaar.

Een ding miste ik in de folder. Dat zijn van die lange witte dingen met twee lange pijpen en zo'n laag, uitgezakt, diep kruis. Zo ongeveer het tegenovergestelde van een damesdécolleté. Zo'n onderbroek met sluiting, die niet sluit. Want die sluiting heeft zowat de grootte van het eerdergemelde kruis. Het geheel gebouwd op speelruimte.

Zou dat er ook bij zitten, vroeg ik me af. Dat is nog eens een prijs. Dat is nog eens wat winnen, hè!

Onze molenaar/winnaar, lang en dun, in een oversized onderbroek; breed en diep...

In ieder geval, veel succes ermee Eric! (We horen nog wel of de maat goed was.)

Enige maanden geleden begon in dit blad de discussie over het al dan niet strak zetten van roedkettingen. De sterkte van kettingen zou bij het optreden van schokken aanmerkelijk geringer zijn dan bij een constante spanning.

Nu wil het geval dat de molenaar met eigen ogen zag dat het mogelijk is om met kettingen geweldige krachten uit te oefenen. Door molenaars worden in de molenbouw zeer grote trekkrachten ontwikkeld om zware constructies bijeen te trekken. Grote harpsluitingen vervormen tot gedrochten en kunnen alleen met een grote tang los gemaakt worden, of liever, gesloopt.

Maar, hoe kan het dan dat een eenvoudige vrijwillige buurmolenaar op zijn splinternieuwe gerestaureerde molen, met prachtige mooie nieuwe spullen, alles wat je noemt hecht doortimmerd en zwaar uitgevoerd.

Hoe kan het dan dat die molenaar op zijn goed kruisende molen een splinternieuwe 10 mm kruiketting doormidden kan kruisen? Gewoon, met zijn eigen, 'middelbare' handen. Geen superzwaargewicht. Geen 240 pond of zo...

Hoe zit het eigenlijk als een molenaar door kettingbreuk zich een hersenschudding valt op een kruipaal? Is een kettingfabrikant daarvoor aansprakelijk. (de nieuwe wet op de produktaansprakelijkheid.) Bestaat er zoiets als garantie op kettingen? Wie is eigenlijk de fabrikant. Een merk zie je nooit...

De waterschappen zijn de laatste jaren ingrijpend veranderd. Vroeger ware er vele honderden, tegenwoordig zijn er nog maar enkelen per provincie.

Ze zijn dan ook zo groot geworden dat er geavanceerde technieken nodig zijn om de onderlinge verbindingen te onderhouden. Ook het onderhouden van de verbindingen met de ingelanden (inwoners) is bijna een wetenschap. Verbindingen die vroeger lopend of op de fiets gingen. Maar, goed of niet goed, de 'vooruitgang' blijkt door niets of niemand te stoppen.

Eén van de gevolgen van de veranderingen is o.a. dat de waterschappen door middel van verkiezingen veel democratischer werden. Burgers horen er nu ook bij, omdat zij nu ook meer dan flink mee moeten betalen. Nu kan er ineens veel meer...

Vroeger wist elke boer hoeveel land zijn buurman had, en of hij als gevolg daarvan hij wel in het waterschapsbestuur mocht, of niet.

Nu mogen dan ook de gewone burgers, de stadsen in het bestuur.

Een kandidaat dient dan wel een aantal handtekeningen ter ondersteuning van die kandidatuur te verzamelen.

Nu was er een kandidaat Bakker in het Noord-Hollandse Wervershoof, blijkbaar zeer populair bij de vrouwen. De ondersteunenden waren meest vrouwen en als zodanig niet in de waterschapsregisters vindbaar. Logisch of niet, daarin komen alleen eigenaren voor. Landeigenaren, huiseigenaren etc. Landeigenaren zijn bij het waterschap bekend onder de categorie 'Ongebouwd', huiseigenaren zijn wat men noemt 'Gebouwd'. En dan zijn er nog ingezetenen.

De steunende dames kunnen waarschijnlijk heel goed aantonen dat hun huizen 'op beider naam' staan, of anders, dat ze 'in gemeenschap van goederen' zijn getrouwd. Maar zoals weet het waterschap niet. Het kan niet nagaan of het wel echte 'Gebouwde Vrouwen' waren.

Het waterschap heeft de 'Gebouwde Vrouwen' gevraagd om aan hun al dan niet gebouwde mannen een briefje te vragen voor steun aan de kandidaat Bakker.

Bij de waterschappen valt nog wel iets te regelen...

WAT WAS DAT VOOR EEN MOLENZAAK?

Dat de watermolen nog steeds een beetje in de verdrukking zit wat aandacht betreft, merken we direct als er een onderwerp wordt gekozen uit die sector van ons molenbestand. Windmolens zijn mooi om te zien, dat staat als een paal boven water, maar de watermolen mag er ook wezen. Wat de watermolen zelfs voor heeft op de windmolen, dat hij dikwijls zo prachtig in het landschap is opgenomen, hij is er als het ware een onderdeel van.

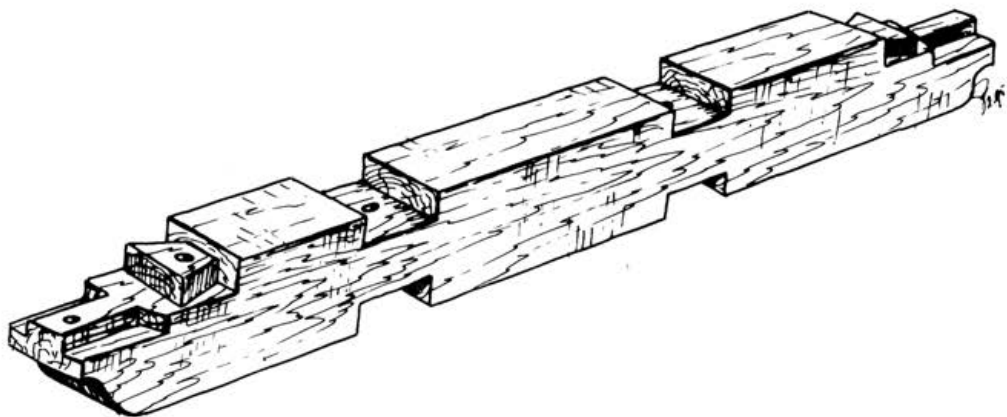
Menig vrijwillig molenaar verwaarloost deze molens wat aandacht betreft. We kunnen een bezoek aan die streken waar men ze kan vinden van harte aanbevelen, men geniet dan niet alleen van de molen en de specifieke bouw, maar ook van de veelal goed bewaarde omgeving rond de molens.

Wellicht ontdekt men dan ook waar de molenzaak is aangebracht op diverse van deze molens. Het is namelijk het rozet op de wateras waarop de spaken zijn vastgezet van het waterrad. Het betreft hier dan

een molen met een reeds gemoderniseerd geheel metalen waterrad, al moet men van moderniseren niet verwachten dat dit gisteren is gebeurd, we moeten dan denken aan het tweede deel van de vorige eeuw. Ze hebben dan ook al een respectabele leeftijd en vallen dan ook al vele jaren onder de monumentenwet.

Winnaars waren er helaas niet, alhoewel een enkeling er toch dicht bij zat.

Wat is dat voor'n molenzaak

GRONINGEN BLIJFT GEDEELTELIJK OPEN GEBIED

In het planologisch beleid van de provincie Groningen is vastgelegd dat de kenmerkende grootschalige openheid van het landschap voor bepaalde gedeelten behouden moet blijven. Dit geldt onder meer voor het kleigebied van het Oldambt, waarin ook de gemeente Reiderland ligt. Voor het buitengebied van de vroegere gemeente Finsterwolde had de raad een nieuw bestemmingsplan vastgesteld dat voor het gebied ten zuiden en ten oosten van de molen Ganzedijk houtteelt met een aanlegvergunning mogelijk zou maken. In het landelijk gebied ten noorden en ten westen van de molen is houtteelt verboden. Mijn bezwaarschrift tegen het openlaten van de mogelijkheid van houtteelt werd afgewezen. De Gedeputeerde Staten hebben mijn bedenschrift tegen houtteelt voor een gebied binnen een straal van 750 m rond de molen wel gegrond verklaard. Vooraf had de provincie nadere informatie gevraagd bij De Hollandsche Molen. Na het K.B. over bestemmingsplan Buitengebied Oosterbroek opnieuw dus een succesje met betrekking tot de bio-toop.

Helaas vallen de molen en de omringende dorpsbebouwing onder een ander bestemmingsplan. Het gemeentebestuur lijkt voorlopig niet bereid hierin een molenbeschermingszone op te nemen. Ook de kort geleden geplante wilgen op het terrein rond de molen wil men niet vervangen door een meer geschikte soort.

B. Oomkens

INGEZONDEN BRIEF

Beste redactie,

Als gewoon VRIJWILLIG MOLENAAR heb ik er eigenlijk steeds minder behoefte aan om de Gildebrieff nog te lezen.

De artikelen die erin staan zijn haast altijd heel

hoogdravend en gaan vaak zo overdreven door op allerlei details waaraan ik helemaal geen behoefte heb. Het lijkt er soms op, alsof het steeds dezelfde kleine groep schrijvers is die elkaar probeert af te troeven met allerlei geleerdheid.

Hierdoor is het helemaal geen blad meer voor en door vrijwillig molenaars. Ik ben ervan overtuigd dat veel gewone vrijwillige molenaars de artikelen zo hoogdravend vinden, dat ze zich wellicht schamen om eens zelf iets te schrijven. En dat is toch jammer, want als je eens op molentocht bent hoor je allerlei wetenswaardigheden van deze vrijwilligers, die ik persoonlijk veel leuker vind dan dat academische gedoe. Kortom, ik zou graag de gewone vrijwilliger meer vertegenwoordigd zien in de Gildebrief.

Hopelijk hebben zij vanaf nu minder schroom om ook eens iets op te sturen voor de Gildebrief.

Daarom wil ik deze brief dan ook graag onveranderd gepubliceerd hebben in de eerstvolgende Gildebrief.

J.H. Pottjewijd, De Dilgt 95, 7823 NE Emmen.

De redactie kan hier alleen aan toevoegen dat als er nog meer leden van het Gilde zijn die er ook zo over denken of juist tegenovergestelde meningen hebben dit eens aan ons te laten weten.

Wat is uw molen u waard?

Een deskundig adviseur kost minder.

**Adviesbureau
P. Groen**

Stephensonstraat 21
5621 GR Eindhoven
tel: 040 460 637

- * Meerjarige onderhoudsplanung
- * Restauratiebestekken
- * Restauratiebegeleiding
- * Bouwhistorisch onderzoek
- * Molenontwerp
- * Produktieschema's (speciaal voor ambachtelijke molenaars)

OUD WOORDENBOEK

N

Nachtblokmaalter Een van de molenaars op de oliemolen. Hij was de man die 's nachts aan het blok stond en is dan de meesterknecht. Overdag staat hij onder de blokmaalter de hoogste in rang op een oliemolen.

Nachtjongen Dit is de laagste in rang op een oliemolen. Hij verzorgt o.a. de koffie en het opwarmen van het eten naast alle diverse overige klusjes.

Naloper De man op de zaagmolen die het toezicht heeft op het zaagvolk van de molen en het hout afscheept.

Naslag De tweede gang van het zaad door de molen. De koeken van het voorslag worden gebroken en fijn gestampt waarna ze nogmaals worden geperst om het laatste beetje olie er uit te krijgen.

Naslagsbullen De zakken waarin het te persen materiaal wordt gedaan voor het naslag. Ze zijn kleiner van formaat dan de voorslagsbullen.

Naslaglaken De stof waarvan de naslagsbullen worden vervaardigd.

Naslagsblok Het blok waarin zich de laad en het laadgoed bevindt voor het naslag in de oliemolen.

Naslagkoek De koek die komt van het naslagswerk. Deze zijn het uiteindelijke droge eindprodukt van de oliemolen en worden verkocht als veevoer.

Nest Kleine smalle gaten in de roede waarin de klampen of klampijzers worden gestoken van de windborden.

O

Oliedik Het onbruikbare bezinksel komende uit druipzakken waarmee de verkregen olie wordt gefilterd.

Oliedikkoker De man op de molen die de oliedik kookt om hier nog iets bruikbaar van te maken. Hij wordt ook wel prutkoker genoemd.

Oliedikkokerij	Het hok waarin de ketel staat voor de dikkokerij.	Onderpakker	De laagste in rang van de papierverpakkers.
Olievos	Oude vossenstaart om de gemorste olie in de oliemolen op te vegen.	Opdragen	Hiermede wordt het sjouwwerk aangeduid op de zaadverwerkende molens.
Olm	Ook wel roodolm of roodolmd genoemd. Het is een zekere schimmelaandoening in hout waardoor het onbruikbaar wordt. Het hout wordt bros en erg breekbaar.	Opwinder	Een door een krabbelwerk aangedreven liertrommel waarop het touw ligt voor de kraan van de paltrok.
Omschrikken	Verspringen van de vangblokken om het bovenwiel. Men zegt dan dat de vang stoot, bromt of omschrikt.	Overbrenger	Benaming voor veelal kleine wiel-tjes in een molen. Deze wiel-tjes staan tussen twee andere wielen, via het overbrengertje of overwerkertje wordt de kracht overgebracht.
Ondermiddelknecht	Een van de knechts op een zaagmolen.		

Molenlandschap: Keent vroeger en nu

Beegden in de veertiger jaren..

MOLENLANDSCHAP

Beegden nu...

UITGAVEN VAN HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS T.B.V. DE OPLEIDING

1. HET LESPAKKET

- * Basiscursus
Voor zover gereed. Alle lesstof wordt herschreven en zal de komende jaren verschijnen.
- * Verzamelinformatie
Practisch lesmateriaal
- * Informatie XII
Opbouw van het achtkant en de wipmolen
- * Informatie XX
Kruiwerken
- * Wieksystemen voor polder- en industriemolens

Bij aanmelding als lid in opleiding dient men dit lespakket aan te schaffen. Het omvat de benodigde theorie bij de opleiding.

De prijs is uiterst laag gehouden en bedraagt f 70,-.

2. TER VERBREIDING VAN KENNIS OVER MOLENS HEEFT HET GILDE ONDERSTAAN- DE UITGAVEN BESCHIKBAAR:

- * Informatie XXII
Bovenassen (f 12,50 incl. porto)
- * Informatie XVI
Waarom draaien molens linksom. Waarom helt de bovenas.
De tonmolen (f 12,50 incl. porto)
- * Informatie XIX
Molenaarservaringen (f 10,00 incl. porto)
- * Informatie XXI
Weercursus

3. GRATIS UITGAVEN

- * Statuten en Huishoudelijk Reglement
- * Bladen voor de maaluren-boekjes voor leden in opleiding en gediplomeerde leden
- * Examen eisen
- * Modelcontract voor vrijwillig molenaars
- * Folder betreffende de diverse Gildeverzekeringen

Voor inlichtingen betreffende opleiding en bestellingen van het bovengenoemde:

De ledenadministratie van het Gilde: Mevr. E.N. Pouw-Schipper

Zwarteweg 70 1412 GE Naarden. Tel. 02159-45428

(Niet op zaterdag, dan zijn we op de molen!!!)

VOOR DE OPLEIDING AANBEVOLEN LITERATUUR

- * Molens
Ir. F. Stokhuyzen. (kopie op A4 formaat) f 25,- (incl. porto)
 - * Opleiding Watermoleenaar
Ing. J. den Besten. Te bestellen door storting van f 50,- (incl. porto) op giro 139 754 te Loenen a/d Vecht
 - * Zingende Stenen
D.J. Abelskamp f 45,- (excl. porto)
 - * Rong Zingende Stenen
D.J. Abelskamp f 45,- (excl. porto)
- Beide laatste boeken te bestellen via girorek. 148232 t.n.v. Rabobank Midden-Westland
t.g.v. rek. nummer 13.53.85.210 van de penningmeester van de cursuscommissie G. Barendse
te Poeldijk.
- Bestel u beide boeken gelijktijdig, dan is de prijs f 99,- (incl. porto)
- * Veiligheid op wind- en
watermolens
De Hollandsche Molen.
f 10,- (incl. porto) via de ledenadministratie

Inleveren copy:

Voor Gildebrief no. 2 (verschijningsdatum 15 juni 1995) dient Uw kopij vóór
1 mei 1995 bij de Gildebrief-redactie binnen te zijn.

De Nationale Molendag

Zaterdag 13 mei 1995

Welkom waar de blauwe wimpel wappert
Vereniging "De Hollandsche Molen"
020 - 6238703

RUIMTE VOOR MOLENS

HET GILDE VAN
VRIJWILLIGE
MOLENAARS

